

Національний університет "Острозька академія"
Факультет романо-германських мов
Кафедра англійської філології

Кваліфікаційна робота

магістра

на тему

Лексико семантичні та прагматичні особливості англійського дискурсу (на матеріалах Шоу Грема Нортон)

Виконала: студентка 2 курсу, групи МА-52
спеціальності: 035 Філологія
спеціалізації: германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська
Логвин Р. О.
Керівник доц. Ковальчук І. В.

Рецензент _____

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ І. ЛІНГВОПРАГМАТИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ДИСЦИПЛІНА.....	7
1.1. Основи лінгвопрагматики	7
1.2 Проблеми і принципи лінгвопрагматики.....	18
1.2.1 Проблема пресупозицій.....	19
1.2.2 Принцип кооперації Грайса.....	23
1.3. Лінгвопрагматичний аналіз дискурсу	25
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНА СЕМАНТИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ДИСЦИПЛІНА.....	32
2.1 Предмет вивчення лінгвістичної семантики.....	32
2.2 Методи дослідження в лексичній семантиці.....	38
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ.....	44
3.1 Поняття мовної особистості.....	44
3.2 Огляд біографії ведучого та розвитку ток-шоу.....	49
3.3 Стратегії і тактики у мовленнєвій поведінці Грема Нортонa.....	53
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76

ВСТУП

Дослідження особливостей мовленнєвої поведінки було актуальним у всі часи, починаючи від античності і закінчуючи XXI століттям. Початок цим дослідженням поклали прості аналізи промов видатних ораторів минулого, таких як Цицерон, Демосфен, Марк Антоній тощо, вони описували стиль, основні тактики впливу на аудиторію та використовувані одиниці мовлення. Сьогодні ця галузь охоплює набагато більше коло питань та продовжує інтенсивно розвиватись. Дослідження особливостей мовленнєвої поведінки є актуальним в більшості галузей лінгвістики. Такий широкий спектр зв'язків обумовлює проведення дослідження на міжгалузевому рівні.

Нас перш за все цікавить аналіз лексико семантичних та прагматичних аспектів дискурсу. Основним аспектом, на якому буде зосереджено дослідження буде лінгвопрагматичний, оскільки лінгвопрагматика є тісно пов'язаною з лексичною семантикою. Тому зосередження основної уваги на цьому аспекті дозволить провести комплексне дослідження. Враховуючи те, що лінгвістична прагматика ж відносно новою галуззю лінгвістики, це зумовить актуальність дослідження. Методи і межі досліджень в цьому напрямку ще не визначені достеменно, тому робота в цій сфері має високий науковий потенціал. Саме ці питання у своїх працях піднімають такі вчені як Флорій Бацевич та Алесандро Капоне, стверджуючи, що ця галузь потребує нових досліджень.

Одним з відомих дослідників в області лінгвістики, а саме семантики є Джон Лайонз. Відомий англійський лінгвіст, професор лінгвістики і декан Школи соціальних наук Університету графства Суссекс. В його книзі "Мова, значення і контекст" увагу приділено поясненню спеціальних термінів лінгвістичної семантики, описуються її відносини з формальною та філософською семантикою і сучасною прагматикою. Надзвичайно корисною в моєму дослідженні стане недавно видана книга Алесандро Капоне, італійського лінгвіста, «Perspectives on Linguistic Pragmatics». Книга видана в

співавторстві з ще двома італійськими лінгвістами Франко Ло Піпаро та Марко Карапеца. У книзі досліджується взаємозв'язок між семантикою та прагматикою. Український вчений у галузі комунікативної лінгвістики і філософії мови Флорій Бацевич написав численні статті і праці на тему лінгвістичної прагматики, які є популярними і актуальними серед вчених з усього світу. Найцікавішою з яких, на мою думку, є стаття «Лінгвістична прагматика: Спроба обґрунтування проблемного поля та дослідницької одиниці».

Актуальність теми дослідження зумовлена широтою поля і напрямів діяльності у сфері дослідження особливостей мовленнєвої поведінки. Робота буде зосереджена, на таких питаннях як роль контексту в дискурсі та вплив індивідуальних висловлювань на дискурс тощо. Ми звернемо увагу на індивідуальний підбір слів і цілі та протиставимо їх контексту, щоб надати повноцінний аналіз різних мовленнєвих ситуацій. Ми вважаємо, що не лише контекст, а й індивідуальний підбір слів та наміри мають вплив на дискурс. Більше того, ми можемо сказати, що вони мають на нього однаково сильний вплив. Очевидно, доцільно зробити висновок, що всі три попередньо названі компоненти є дуже важливими і, що це дослідження заповнить один пробіл у цій сфері або навіть закладе фундамент для подальших досліджень.

Мета роботи – дослідити визначальні особливості мовленнєвої поведінки Грема Нортон та визначити їх вплив на дискурс в ток-шоу. Для досягнення точного результату потрібно послідовно виконати завдання, які охоплюють менше поле дослідження і в сумі створюють потрібну базу знань, яку буде проаналізовано з метою отримання остаточного результату.

Мета роботи потребує виконання наступних завдань:

- Проаналізувати теоретичну базу дослідження
- Визначити домінуючі ЛО в мовленні ведучого
- Визначити як домінуючі ЛО впливають на дискурс в ток-шоу

Об'єктом дослідження є домінуючі ЛО в мовленнєвій поведінці ведучого англomовного ток-шоу Грема Нортонa.

Предметом дослідження є стратегії і тактики імплементації домінуючих ЛО в дискурсі та їх вплив на дискурс телевізійного англomовного ток-шоу Грема Нортонa.

Мета і завдання роботи визначили застосування комплексу загальнонаукових та спеціальних **методів дослідження**. Першими і основними методами, які складають основу мого дослідження, будуть емпіричні методи, а саме спостереження і порівняння. Ці методи застосуватимуться з метою створення суттєвої бази для майбутнього дослідження. Для цього проведеться аналіз відповідної літератури та відеоматеріалів програми. Для ефективності використання цих методів буде складено план проведення дослідження. Так для обох методів спостереження буде виділено основні аспекти, на які потрібно звернути увагу та відведено необхідну кількість часу на їх порівняння і аналіз. Після виконання усіх завдань поставлених вище і на основі отриманих матеріалів, застосується аксіоматичний метод – з метою побудови теорії, яку буде або підтверджено або спростовано в кінцевому результаті дослідження. В дослідженні також буде комплексно використано різні соціолінгвістичні методи дослідження. Насамперед буде застосовано метод невиключеного спостереження – слідкування за мовним актом, без втручання в нього. Цей метод найбільше підійде для збору потрібних в подальшому для соціолінгвістичного аналізу матеріалів. Підходящим методом аналізу в цьому випадку є корелятивний, але для більшої достовірності він буде застосований у поєднанні з емпіричним та елементарно-теоретичним методами аналізу. З метою узагальнення отриманих під час дослідження результатів буде використано індукційний метод класифікації.

Практичне значення роботи полягає в можливості застосування результатів дослідження для подальшої наукової діяльності, а саме написання

курсoвих, магістерських робіт, дослідження особливостей мовленнєвої поведінки інших особистостей, укладанню методичних рекомендацій або посібників для студентів першого рівня вищої освіти або школярів.

Структура роботи складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 81 сторінка.

РОЗДІЛ 1

ЛІНГВОПРАГМАТИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ДИСЦИПЛІНА

1.1. Основи лінгвопрагматики

Лінгвістична прагматика - один з порівняно нових напрямів в мовознавстві. Він акумулював в собі багато досягнень з риторики, стилістики, соціо- та психолінгвістики. Цей напрям тісно пов'язаний з теорією мовленнєвих актів і розробками в області комунікативних технологій [35, с. 5].

На сучасній стадії розвитку коло проблем у цій сфері постійно звужується та уточнюється, друкуються нові видання та проводяться дослідження. Лінгвістична прагматика зараз перебуває на стадії активного розвитку, ведуться дискусії серед науковців щодо її меж та проблем і навіть стосовно її термінів і теорії. Л. В. Романюк вдало окреслює значення прагмалінгвістики в науці: “Проблематика лінгвопрагматичних досліджень, інструментарій та методологія лінгвістичної прагматики дозволяють вирішення низки важливих наукових завдань: виявлення суб'єктивного чинника передумов, способів та закономірностей вербалізації складних філософських, культурно-історичних, ментальних категорій, когнітивно-психологічних та духовно-ментальних маніфестацій мовної картини світу” [39].

Дослідження в області лінгвопрагматики несуть величезну цінність для науки, оскільки вона займається аналізом мови у контексті її використання мовцем. Беззаперечно, що людське мислення у процесі відтворення в мовленні об'єктивного світу, додає елемент суб'єктивності, що зумовлено складним механізмом пізнавальної діяльності людини. Суб'єктивний елемент відображення світу в мовленні залежить від глибини сприйняття конкретним окремим мовцем навколишнього світу і залежно від глибини розуміння світу. Таким чином чим обширніші і точніші знання про світ мовця тим адекватніше і точніше буде його описання/відображення у мовленні людини.

Відображення реального навколишнього середовища в людській свідомості завжди зберігає суб'єктивний елемент, оскільки людина може пізнавати та описувати навколишній світ лиш способом відділення себе від нього. Тобто людина робить судження про все, що відбувається навколо неї через призму власного «Я», яке протиставляється усьому, що «не Я». При цьому усі судження базуються на прийнятті і беззаперечному визнанні факту існування навколишнього світу і самого себе.

Для детальнішого погляду на різні грані лінгвопрагматики звернемось до іншої статті Ф. С. Бацевича де він спираючись вже на праці Джейкоба Мея розділяє лінгвопрагматику на такі розділи: мікропрагматику, макропрагматику, мегапрагматику і прагматику комунікативних девіацій. Відповідно до статті мікропрагматика займається аналізом одиниць мовного коду, лексичних та граматичних одиниць, а також мовленнєвого жанру та мовленнєвого акту.

Макропрагматика іншими словами ще називається прагматикою категорій міжособистісного спілкування є пов'язаною з інтенціональністю, емпатією та прагматикою точки зору учасників комунікації; до цього розділу також відноситься контекст, стиль, тональність та атмосфера міжособистісного спілкування.

Прагматика соціального контексту або мегапрагматика спрямована на дослідження впливу соціального контексту на комунікативний акт в цілому; вона зокрема зосереджується на проблемах побудови дискурсів та міжкультурній комунікації.

Прагматика комунікативних девіацій зосереджується на аналізі механізмів утворення так званих невдач в мовленні, тобто непорозумінь між учасниками мовлення. Причини таких невдач пов'язані з проблемами в усіх попередньо перерахованих галузях прагматики [20; 37].

Широкий спектр інтересів лінгвопрагматики зумовлює її зв'язок з багатьма іншими галузями лінгвістики та науки в цілому. В процесі свого розвитку лінгвістична прагматика побудувала тісні зв'язки з такими галузями

лінгвістики як стилістика, риторика, соціо- та психолінгвістика, лінгвістикою тексту, філософією, комунікативною та когнітивною лінгвістикою. Прагматика також перетинається не лише з різними галузями науки, а й з різними сферами життя суспільства. Наприклад, дослідження з лінгвопрагматики корисні для розвитку реклами, вдосконалення процесу перекладацької діяльності, а також у галузі штучного інтелекту.

Завдяки наявності такої великої кількості сполучень з різними галузями аналіз прагматичних аспектів дискурсу здійснюється на багатьох різних рівнях, наприклад:

- Визначення соціальних і культурних особливостей формування мовних актів.
- Дослідження методів побудови мовних актів в різних мовах.
- Виділення особливостей прагматичних значень одиниць мовлення в різних країнах та культурах.

Історія розвитку лінгвістики та різних її концепцій творилася не лише в кругах лінгвістів і мовознавців. Багато сучасних концепцій і поглядів у мовознавстві сформувались завдяки розвитку лінгвістичної філософії, одним з основних напрямків сформованих таким чином є лінгвістична прагматика. На протязі ХХ століття філософи позитивісти та неопозитивісти поставили в центрі обговорення мову. Основним предметом критичного аналізу стають мовні засоби опису певних явищ чи понять і їх семантичні значення. Іншими словами, вже тоді деякі дослідження фокусувались на функціонуванні мови як системи знаків, тим самим наближались до сучасного поняття лінгвопрагматики [3.21].

Багато вчених та філософів таких як Ш. Баллі, Е. Бенвеніст, В. фон Гумбольт, С. Карцевський, М. Бахтін, К. Бюлер, Л. Якубинський та ін. займалися дослідженням мовлення. Проте найяскравішим філософом ХХ ст. в області мовлення вважається австрійський філософ Людвіг Вітгенштайн. Одною з ранніх його робіт є “Логіко-філософський трактат”, який зараз вважають зародком неопозитивізму. Основним напрямом в цій філософії є

аналіз природної мови, ось що про це говорить А. С. Синиця: “Аналіз природної мови — це нова парадигма досліджень в межах аналітичної філософії, яка лягла в основу лінгвістичної філософії, оригінального філософського напрямку, що виник в 1950-х роках і набув великої популярності в англomовних країнах” [3.41]. Так у праці “Філософські дослідження” Вітгенштайн пропонує осмислювати природу мовлення з точки зору семантики та прагматики вводить концепцію “мовної гри”. Мовна гра за Вітгенштайном це така діяльність, з допомогою якої люди описують властивості навколишньої дійсності, через призму множини речень. Речення може стверджувати і заперечувати, а також виражати різні види необхідності чи пошуку. А утворення кожного речення зумовлене “аспектом бачення”, що по суті є своєрідним набором правил - пояснює А. С. Синиця. Людвіг Вітгенштайн у своєму «Логіко-філософському трактаті» в 1922 році звертався до проблем співвідношення наукової мови та навколишнього світу. Розвиток цих досліджень призвів до формування важливих у сучасній лінгвістиці філософсько-лінгвістичних концепцій. З часом ці дослідження змістили свій фокус з наукової мови на повсякденну, побутову і перейшли до вивчення сенсу мовних одиниць в певному дискурсі.

Сучасна прагма лінгвістика сформувалась частково на основі семіотики та філософського прагматизму американських вчених Пірса та Морріса, а також деяких їх послідовників, наприклад Джеймса та Льюїса. Термін семіотика був введений Пірсом, а Моріс охарактеризував прагматику як розділ семіотики. Останній визначив метою цього розділу дослідження відношення між знаками та їх інтерпретаторами. Для кращого розуміння предмету потрібно визначити, що таке знак в сфері лінгвістики.

В сучасній науці, починаючи з Пірса розрізняють три складових знака, це семантика, синтактика та прагматика. Також ще з часів Ф. де Соссюра поняття знак формують наступні два твердження – це не лише матеріальний носій інформації але й сама інформація, яку він переносить. Отже розглянемо кожну складову поняття знак і її значення окремо. Семантика відповідає за

вивчення зв'язку між означуваним і означаючим, а саме поняттям чи предметом. Синтактика розглядає зв'язки між знаками в процесі їх вживання в рамках висловлювання. Прагматика пояснює і вивчає послідовність використання певним мовцем конкретних знаків у певних умовах. Таким чином, коли семантика вивчає знак як бінарний зв'язок «означуване-означаюче», то в прагматиці додався ще один, так званий людський фактор. Таким чином прагматика вивчає знак як потрійний зв'язок «означуване-означаюче-мовець». Логічно припустити, що саме через те, що мова і мовлення є нерозривно пов'язані з людиною, іншими словами антропоцентричні, на перший план вийшли дослідження в області лінгвопрагматики. Це привело до нових відкриттів у сфері мовного аналізу. Починаючи з 1970-х років аналіз змінного сенсу слова і сенсу висловлювання в цілому замінив аналіз словниковий. Тепер визначальним фактором в аналізі значення знаків виступає мовець, його психологія, особистісні риси, інтенції в конкретних умовах застосування знаків.

Наступним етапом становлення лінгвопрагматики як окремої дисципліни стала розробка теорії мовленнєвих актів англійським вченим Джоном Остіном. Він першим виділив поняття мовленнєвого акту, перформативності і перформативних висловлювань. Висловлювання, які підпадають під попередньо перераховані категорії, стають не лише описом якоїсь дії, а й самі перетворюються в дію при озвученні. Ця теорія зіграла неоціненну роль у становленні лінгвопрагматики, а також розвитку сучасного мовознавства.

Теорія мовленнєвих актів займається аналізом певного висловлювання мовця в конкретній комунікативній ситуації. В теорії мовленнєвих актів, сам мовленнєвий акт розглядається як початкова або елементарна одиниця мовлення, тож логічно, що мовленнєвий акт також вважається елементарною одиницею вербального спілкування.

Теорія мовленнєвих актів розробила новий механізм реалізації комунікації, складниками якого є:

- учасники комунікації
- комунікативна ситуація
- повідомлення
- модель мовленнєвого акту
- мета комунікації
- прогнозований результат комунікації [34]

Отже перейдемо безпосередньо до розгляду мовленнєвого акту і його складників. Ось яке визначення мовленнєвого акту дає А. П. Загнітко: “Мовленнєвий акт – також одиниця мовленнєвого процесу й одиниця породження тексту. Мовленнєвим актом слід вважати цілеспрямовану дію – одиницю нормативної в певному мовному колективі, соціальній групі мовленнєвої поведінки, що розглядається в кожній окремій ситуації” [24].

Процес утворення мовленнєвого акту можна розподілити на три етапи:

1. Докомунікативний
2. Комунікативний
3. Посткомунікативний

“Структурність і цілеспрямованість - ось дві найважливіші характеристики будь-якої специфічної людської діяльності” сказав Леонтєв А. А. [29, с. 15]. Тому на докомунікативному етапі мовець визначає мету та свого вислову, це своєрідна організація і підготовка висловлення, зважування всіх думок, ідей та аргументів, які він хоче висловити. Наступним кроком є визначення мовцем наміру, тобто який вплив має мати висловлення на слухача.

На етапі комунікативному відбувається втілення висловлення в матеріальну форму, тобто матеріалізація його в мовленні або письмі. До цього етапу також входить процес сприйняття інформації реципієнтом та осмислення ним почутого.

Після цього настає етап посткомунікативний, який має дві форми: вербальну (відповідь) і невербальну (дія або бездіяльність).

Щоб побудувати мовленнєвий акт здійснюється цілий ряд дій, тому в своїх дослідженнях Дж. Остін виділяє три аспекти, які вміщує в собі комунікативний акт, а саме локутивний, іллокутивний і перлокутивний.

Локутивний, тобто звуковий аспект, зосереджується на утворенні конкретного звуку (фонетичний акт), його зв'язку з певною мовою (фатичний акт) та сенсі який несе звук у слові (ретичний акт).

Іллокутивний аспект є, можливо, найважливішим у формуванні мовленнєвого акту. Він відповідає за інформування, передачу певного повідомлення слухачу та несе в собі функцію реалізації мовної інтенції.

Перлокутивний аспект, як завершальний етап мовленнєвого акту, являє собою прогнозування відповіді чи реакції адресата на отримане повідомлення. Поерлокуція, може вважатись також способом впливу мовця на адресата, шляхом використання двох попередніх аспектів (мовленнєвої дії).

“При такому розрізненні недопустимо вбачати в локутивному, іллокутивному та перлокутивному актах різні мовленнєві акти. Це лише різні аспекти одного і того ж самого мовлення. Коли хтось вишиває, то тримає в руці голку, тягне нитку, дивиться на полотно... Але це все є тим самим актом вишивання. Так само і в мові: видаючи звук, передаючи інформацію, очікуючи певної реакції, мовці творять один акт.” пише в своїй статті О. Шептяк [43].

Аналізуючи вчення Дж. Остіна його наступник Дж. Сьорль створює нову, альтернативну класифікацію мовленнєвих актів. У своїй праці “A classification of illocutionary acts” він розписує п'ять категорій мовленнєвих актів:

- 1) репрезентативи;
- 2) директиви;
- 3) комісиви;
- 4) експресиви;
- 5) декларативи.

Під типом/категорією мовленнєвого акту мається на увазі якась модель, зразок одної групи мовленнєвих актів, які характеризуються певними

спільними рисами, котрі відображають той чи інший конкретний аспект вербальної людської комунікації.

Репрезентативи, по суті є інформативними мовленнєвими актами, це висловлення, які зав'язують мовця бути відповідальним (в тій чи іншій мірі) за правдивість висловленого твердження. Тож очевидно, що такі речення можуть бути оцінені як правдиві чи неправдиві.

Директиви це спонукальні акти, вони є спробами мовця, змусити адресата щось зробити. Ці спроби можуть носити різні форми ввічливі та жорсткі. Наприклад ввічливе прохання щось зробити та наказ виконати якусь дію.

Комісиви такі мовленнєві акти, які накладають на мовця зав'язання в майбутньому виконати якусь дію або дотримуватись ряду правил. Для прикладу до цієї категорії можна віднести обіцянки або присягу.

Метою експресивів є вираження психологічного або емоційного стану мовця. Експресивами є речення, що виражають подяку, привітання, вибачення, задоволення, осуд, схвалення, співчуття і т. д. За допомогою експресивів людина підтримує постійний зв'язок з соціумом. Такі речення не вимагають пристосування мовця до конкретної комунікативної ситуації, достатньо лише слідувати загальним правилам етикету.

Декларативи це такі акти в яких зміст висловлення відповідає реальному стану речей. Обов'язковою ознакою таких висловлень є успішне їх виконання, яке спричиняє зміну стану речей. Наприклад, коли реєстратор оголошує пару чоловіком та дружиною, і внаслідку вони є чоловіком та дружиною, то це є декларативним актом [10].

Слова з багатьох областей лексики можуть пролити світло на переважаючі соціальні установки та цінності в певній культурі та соціальній обстановці, включаючи слова для вираження емоції (такі як щастя, сором, провина та гордість), для поняття “соціальність” (приватність, грубість, приємність тощо), спорідненість та інші стосунки між особами (син, тітка, друг, приятель тощо), слова звертання (наприклад, пане, товариш, коханий).

Те саме стосується дієслів, які самі по собі виступають мовленнєвими актами, тобто таких слів, як питати, просити, пропонувати, вибачатися, дякувати, обіцяти, скаржитися та вітати, що створюють своєрідну картину видів вербальних взаємодій, визнаних у певній культурі. Крослінгвістичні дослідження показують, що є велика кількість відмінностей в числі дієслів перформативів у різних мовах. Англійська мова наприклад відзначається тим, що має буквально сотні видів таких дієслів, очевидно перевершуючи в цьому відношенні інші мови Європи, не кажучи вже про більшість мов з інших частин світу. Іншими словами, англійський лексикон в плані дієслів перформативів - це дуже розвинена і продумана лексична система, що має багато дрібних відтінків значень; взяти до уваги, наприклад, слова «suggest» проти «recommend», «promise» проти «guarantee» та «refuse» проти «decline».

Хоча існує безліч різних підкласів дієслівних мовленнєвих актів, більшість із них працюють, характеризуючи тип повідомлення, яке висловив мовець і пов'язуючи це з видимим психічним станом (бажання, думки, припущення). Для прикладу, якщо хтось каже, що хтось наказав (англ. ordered) йому щось зробити, то це означає, по-перше, що це цей хтось висловив повідомлення зі змістом "Я хочу, щоб він зробив таке-таке", а, по-друге, що цей хтось сказав це так, ніби він або вона припустили, що у нього немає іншого вибору, крім як це зробити, і що він це визнав. З іншого боку, сказати, що хтось попросив (англ. asked) його зробити таке-то включає приписування більш-менш одного і того ж повідомлення, але з різними припущеннями; приблизно, визнаючи, що я він не робити цього якщо він не бажає.

Перформативні дієслова вже давно стали темою, яка цікавила філософію мови, головним чином тому, що, як зауважив Дж. Остін (1962) у своїй основній статті «How to do things with words», деякі мовленнєві дієслова мають таку властивість, що, використовуючи їх певним чином можна насправді здійснити сам мовленнєвий акт. Наприклад, якщо я скажу, що хтось пообіцяв бути десь завтра, тоді він насправді зобов'язався виконати цю дію. Так само, сказавши «Я вибачаюсь», або насправді можна вибачитися, тобто виконати дію, яка

потягне за собою якісь наслідки. Дієслова, які можуть використовуватись таким чином, від першої особи, у теперішньому часі, з ефектом здійснення мовного акту, позначеного самим дієсловом, відомі як перформативні дієслова. Одним із найбільших викликів семантики мовленнєвих актів є пояснення як перформативні дієслова можуть насправді виконувати свою роботу, а також чому так багато мовленнєвих актів, що включають дієслова не можна використовувати перформативно, а лише описово (як звичайні дієслова); наприклад, можна описати, як хтось щось сказав, сказавши, що він чи вона погрожував чимось або похвалитися, але дієслова загрожують і хвалитися не будуть використані як перформативні (* я погрожую ..., * я хвалюсь ...).

Багато філософів (а згодом і багато теоретиків літератури) виказали великий інтерес до поняття "мовленнєвих актів", оскільки воно, здавалося, дало певне полегшення і дозволило відійти від одновимірний погляд на вербальну взаємодію як просто форму «інформаційного обміну». Розмову можна розглядати як форму соціальної взаємодії. Варто відзначити, що сьогодні філософська література з «теорії мовленнєвих актів» залишається сильно англоцентричною за характером, у двох відношеннях. По-перше, усвідомлення факту, що дієслова перформативи відрізняються за значенням у різних мовах, дуже нестійке або взагалі відсутнє. По-друге, англійські мовленнєві дієслова розглядаються ніби за замовчуванням як представники природних категорії соціальної взаємодії [4].

У прагмалінгвістиці також виділяють мовленнєві акти, у яких семантика висловлювання не співпадає повністю з його ілокутивною функцією. Такі мовленнєві акти називають посередніми або непрямими. Типовим прикладом такого висловлювання є наступне речення «Ти доможеш мені донести сумку?» - хоча воно сформоване як запитання, насправді репрезентує мовленнєвий акт спонукання (прохання).

Дж. Сьорль, вивчаючи різницю між прямими і непрямими мовленнєвими актами, виділив три типи висловлювань, форма яких

протиставлене їх фактичній функції. До таких висловлювань він відніс метафору, іронію та посередні/непрямі мовленнєві акти. Проблема функціонування метафори є так званим уособленням більш широкої проблеми – а саме, розбіжність у значенні яке вкладає у слова мовець, та у фактичному значенні цих слів. Іншими словами, коли мовець говорить одне, а насправді має на увазі зовсім інше [10].

Розвиток теорії мовленнєвих актів нерозривно пов'язують з британськими вченими. Загальноприйнятим вважається факт, що Дж. Остіном було відкрите поняття перформативності, ним же воно було детально описано, а також проаналізовані різні типи мовленнєвих актів. Проте одночасно з британськими вченими прагмалінгвістикою займалися також німецькі науковці. Наприклад висловлюваннями, які не тільки описували, а й були дією займався науковець Кошмідер, а його роботу продовжили Вундерліх, Харрас, Шекер та інші. Деякі вчені навіть притримуються думки, що Кошмідер був першим хто ввів поняття перформативності, а назвав його «коінциденцією».

Американський філософ Чарльз Морріс у своїй книзі “Теорія знаків” визначив прагматику як відношення знаків до мовця [9, с.29]. Пізніше це визначення переглядалось і коригувалось, але сутність його залишилась незмінною. Ось яке визначення дає лінгвопрагматиці професор Б. Ю. Норман: “...це вивчення поведінки мовних знаків в реальних процесах комунікації” [35, с.8].

Сфера досліджень лінгвістичної прагматики нечітко окреслена, проте спроби здійснити це здійснюються постійно. Одне з ґрунтовних досліджень в цій сфері належить українському вченому у галузі комунікативної лінгвістики і філософії мови Ф. С. Бацевичу, у своїй статті “Лінгвістична прагматика: Спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці” [18] спираючись на дослідження Н. Д. Арутюнова та інших дослідників він визначає найсуттєвішими ті напрями дослідження, які стосуються суб'єкта мовлення, адресата, стосунків між всіма учасниками спілкування, та ситуації в якій відбувається спілкування. Тож беручи до уваги вище сказане ми

вважаємо, що прагмалінгвістика займається дослідженням висловлювань у відношенні до мовця, його настрою, бажань, цілей та ін., а також у відношенні до того як реципієнт сприймає та реагує на певне висловлювання. Також лінгвістична прагматика в своєму дослідженні бере до уваги як мовна ситуація і стосунки між учасниками мовлення впливають на формування та сприйняття висловлювань.

1.2 Проблеми і принципи лінгвопрагматики

Як уже відомо лінгвопрагматика має нечітко окреслене поле досліджень, яке постійно розширюється за рахунок умовного захоплення прагматикою інших традиційних напрямків дослідження. У прагматики вже сформувались досить міцні зв'язки з семантикою, синтаксисом, стилістикою, риторикою, етнолінгвістикою, психолінгвістикою, теорією дискурсу та іншими сферами лінгвістики.

Антропоцентрична система, про яку ми вже згадували раніше і яка займає чільне місце у лінгвістиці з кінця минулого століття, зумовила виникнення цілого ряду міждисциплінарних наук, в число яких входить і лінгвопрагматика.

В умовах сучасних тенденцій в мовознавстві ця наукова дисципліна, безумовно, користується великою увагою, оскільки однією з центральних тем досліджуваних лінгвопрагматикою є вивчення мовлення в умовах її реального існування і функціонування, інакше кажучи, прагмалінгвістика займається вивченням значення мовно одиниці і контексті її вживання.

В процесі функціонування мова набуває і обростає новими додатковими функціями і смислами, і часом набуває специфічні семантичні елементи характерні для певної групи людей, народу тощо.

Прагмалінгвістика займається вирішенням проблем пов'язаних з функціонуванням знаків мовлення. Центром проблематики є учасники мовлення, їх взаємовідносини, контекст, ситуація, інтенції обох та одиниці

мовлення які вони використовують. Основною ціллю лінгвопрагматики є інтерпретація висловлювань, визначення їх прихованого сенсу, зв'язок певного висловлювання з цілями мовця та адресатом. Ще одним предметом вивчення прагматики є етикет мовлення, стереотипи мовлення, а саме загальні принципи поведінки в конкретній ситуації та специфічні методи. В основному вивчення всіх попередньо перерахованих аспектів проводиться на основі побутової, повсякденної мови [24].

1.2.1 Проблема пресупозицій

У виявленні імпліцитного змісту висловлювань важливу роль грають пресупозиції, тому необхідно детальніше розглянути це поняття. Як і багато термінів та інструментів в лінгвопрагматиці поняття «пресупозиції» трактується по різному, різними лінгвістами. Дослідження пресупозицій відноситься до когорти проблем, які ще не мають чіткого визначення і спричиняють дискусії в колах лінгвістів.

Вперше поняття пресупозиції виникло в кінці ХІХ століття, ввів його німецький логік, математик і філософ Готлоб Фреге. Уже на першій стадії визначення цього поняття виникає неабияка складність. Цей термін «пресупозиція» використовується у багатьох сферах лінгвістики, наприклад психолінгвістиці, семантиці, комунікативній лінгвістиці, граматиці чи когнітивній лінгвістиці.

Теорія пресупозицій в найпростішому розумінні має на увазі передумови у мовленні, спроб розуміння смислу висловлювань. Ця теорія розроблялась багатьма іноземними вченими Чарльзом Філлморром, Джорджем Лакофим, Ніною Арутюновою, Пітером Стросоном і в тому числі Дж. Остіном, який розробив теорію мовленнєвих актів.

Цікавою є думка Дж. Лкоффа, що пресупозиції є конотативними елементами речення. Таким чином, на його думку речення складається з ствердження і пресупозиції (assertion, presupposition). Інший вчений Чарльз Філлморр стверджував, що пресупозиція не є елементом висловлювання, а є

допоміжною частиною, яка не входить у саме висловлювання. Тобто якщо змінити речення з стверджувального на заперечувальне або запитальне, то його пресупозиція не зміниться.

Деякі лінгвісти, як от Володимир Андрійович Звєгінцев описують пресупозицію як перелік певних умов необхідних для досягнення наступних цілей:

- сформовано підходящу структуру для висловлювання певної думки;
- інтенції мовця були ефективно та повно втілено у висловлюванні;
- сенс висловлювання був правильно розцінений, непорозуміння виключено.

Одною з основних проблем в дослідженні поняття пресупозиції є визначення умов, які потрібно виконати для досягнення вище перерахованих цілей.

У процесі мовлення, зазвичай, мовець підсвідомо намагається задовольнити умовні вимоги, про які говорилось раніше. Як правило вимоги відповідають ситуації, яка склалась у момент мовлення, і внутрішнім інтенціям мовця. Висловлювання, котрі задовольняють умови, можна назвати «узгодженими» або «прагматичними», це означає, що теоретично можливо з якогось певного висловлювання витягнути приховану інформацію, який закладений мовцем підсвідомо. В цьому полягає основна цінність дослідження проблеми пресупозицій [29]. І навпаки пресупозиції, які не задовольняють умов комунікації називають «пустими» (void за Дж. Остіном) або такими які утворюють «прогалину в істині» (truth-value gap за Куайном).

Н. Д. Арутюнова у своїй статті «Поняття пресупозиції в лінгвістиці» зауважує, що висловлювання або речення з нереферентним суб'єктом (таким якого не існує) краще вважати не наділеними істинним значенням, у той час як речення з нереферентним словосполученням в складі предикату доцільно розглядати як неправдиві.

Багато зусиль було витрачено лінгвістами на описання відмінностей пресупозиції від інших зв'язків чи відношень у реченнях або між ними, а перш

за все від логічних наслідків та імплікації. Відношення логічних наслідків характеризується тим, що істинність або неправдивість одного висловлювання обумовлює істинність або неправдивість іншого. Наприклад з речення «Усі сини Джека моряки» можна зробити висновок, що «Найменший син Джека моряк», а з речення «Це неправда, що сини Джека моряки» впливає наступний висновок – «Це неправда, що найменший син Джека моряк».

Автори чий роботи спрямовані на вивчення функціонування мови, дають терміну «імплікація» визначення, яке дещо різниться від загальноприйнятого. Зокрема Дж. Остін, до якого ми вже неодноразово звертались раніше, розуміє імплікацію наступним чином: речення «Йде дощ» імплікує, що мовець думає або припускає, що зараз йде дощ. Натомість відношення пресупозиції можна пояснити наступним чином: «Всі сини Джека моряки», а отже логічно можна зробити висновок, що «Джек має синів». Тобто перше речення не зумовлює істинність/неістинність іншого. Іншими словами додавання заперечення у перше речення, не потребує додавання заперечення в друге.

При порушенні правила відношення імплікацій виникає ситуація, яка тим же Дж. Остіном кваліфікується як неефективна, невдала або «нешчаслива». Коли порушується правило логічного слідування виникають хибні або неправдиві висловлювання. При порушенні правила відношення пресупозицій в мовленні з'являються нереферентні висловлювання [17].

В лінгвопрагматиці пресупозиція виступає як своєрідне припущення або розрахунок на те, що інформація, яка є підвалиною речення є правдивою і загальнодоступною/відомою всім учасникам мовленнєвої ситуації. Буквально пресупозицію можна розуміти як попередню умову з лат. *prae* – попереду, перед і *supposition* – припущення, вона є спільним знанням усіх учасників мовленнєвої ситуації.

Знання формують когнітивний простір, і тоді коли знання є спільним для всіх або декількох учасників мовленнєвої ситуації утворюється зона спільного когнітивного простору, яка під час спілкування активізується. Що більша в учасників мовлення зона спільного когнітивного простору тим успішнішим

може бути спілкування. Тому що це дозволяє мовцям вибрати підходящу лексику, манеру, тему, тактику і стратегію для спілкування.

Пресупозиція це фактично продукт ментальної та мовленнєвої діяльності мовця у певній мовленнєвій ситуації. Вона являє собою систему зв'язків частин інформації, яка представлена в мовленні/тексті чи не представлена. За допомогою пресупозицій можна визначити істинний сенс висловлювання, оскільки він часто напряму залежить від умов, які передували створенню речення.

Окрім лінгвістів питанням семантичного і смислового навантаження мовлення/тексту цікавляться ще й історики, логіки, етнографи, філософи. Це зумовлює потребу в створенні досконалішого алгоритму дослідження комунікативного процесу, а тому дослідження проблеми пресупозиції очолює ряд досліджень в області лінгвістики.

Попередні або фундаментальні знання не зазнають змін, а оскільки вони формують пресупозиції, то вони відповідно залишаються незмінними. Чого не можна сказати про сенс висловлювання, який може зазнавати змін залежно від ситуації, внутрішніх переживань та інтенцій мовця.

Порозуміння між учасниками мовної ситуації досягається наявністю двох пунктів. По-перше спільною мовою, по-друге спільними пресупозиціями, тобто спільними когнітивними просторами та фундаментальними знаннями.

Побудова граматично правильного висловлювання для передачі точного повідомлення вимагає від учасників мовлення спільних прагматичних знань та знання мови. Це гарантує коректне розуміння змісту тексту, підбір актуальної відповідно до контексту лексики. Пресупозиції є спільними фундаментальними знаннями для всіх учасників мовленнєвої ситуації. В процесі спілкування/мовлення (висловлення, отримання, осмислення повідомлення) відбувається експлікація імпліцитного, тобто змісту закладеного в повідомлення з урахуванням усіх попередніх умов.

Пресупозиції не вкладають нового додаткового значення в висловлювання. Це своєрідна основа, яка складається з фактів відомих

учасникам мовлення, і яка допомагає краще зрозуміти сенс цього висловлювання, без фактичного озвучування цих знань. Так як пресупозиції є попередніми умовами для створення коректного висловлювання, вони не є об'єктом висловлювання. Пресупозиція це частина смислового та семантичного навантаження речення або висловлювання, яка як фундамент знаходиться на найнижчому рівні смислової конструкції, а в поєднанні з іншими частинами смислової структури висловлювання, вона виконує важливу роль – коректна передача основного меседжу та прихованого меседжу висловлювання. Ця передача відбувається за рахунок утворення зв'язку між прихованим і явним (імпліцитним та експліцитним).

1.2.2 Принципи кооперації Грайса

Одним з головних об'єктів вивчення лінгвопрагматики є правила побудови бесіди, які підпорядковуються принципу кооперації. Цей принцип був введений у 70-х роках ХХ століття Гербертом Полом Грайсом (Herbert Paul Grice).

В процесі комунікації, учасники мовлення обмінюються висловлюваннями або, інший часто вживаний термін, репліками. Ці бесіди є не просто хаотичною послідовністю різних слів та висловлювань. Дивно звучала б розмова «Як у тебе справи на роботі?» - «Сьогодні на вулиці дуже холодно». Бесіда складається з впорядкованих на тому чи іншому рівні дій, висловлювань тощо. Саме це наштовхнуло Герберта Пола Грайса на висновок, що комунікація насправді регулюється досить жорсткими законами і правилами, та є впорядкованою певним чином. Мовлення це один з видів осмисленої, свідомої, раціональної та цілеспрямованої людської діяльності. Саме спостерігаючи за процесом комунікації, виконанням або не виконанням вище згаданих законів і правил, можна побачити і визначити приховані смислові навантаження висловлювань, які є мало вираженими або й не вербалізованими взагалі. Тому Пол Грайс сформував наступним чином свій принцип кооперації: робити вклад у бесіду потрібно такий, який є потрібним

на момент, коли відбувається бесіда, і який є підходящий тематично до напрямку обміну репліками в конкретному діалозі/бесіді.

Даний принцип спрощує та впорядковує процес спілкування. Виконання цього принципу в середньостатистичній мовленнєвій ситуації забезпечує найбільш ефективну передачу потрібного меседжу мовцем іншим учасникам групи і в свою чергу найбільш повне та правильне сприйняття реципієнтами потрібної інформації. Якщо звернутись до попереднього пункту цієї роботи, то можна сказати, що принцип кооперації Грайса працює у тому випадку, коли усі учасники мовленнєвої ситуації мають когнітивні простори, які перетинаються. Тобто їх фундаментальні знання мають точки дотику, вони мають спільні теми, що формує у них пресупозиції, які співпадають для усіх мовців та при цьому вони це усвідомлюють.

Крім самого принципу кооперації Пол Грайс сформував ще чотири правила, які мають бути виконані для успішного функціонування принципу. Ці правила називаються максимами Грайса і забезпечують адекватне виконання самого принципу кооперації.

Максима кількості – означає, що репліка повинна передавати таку кількість інформації, яка необхідна для успішного розвитку або досягнення актуальної цілі/мети розмови. Висловлювання не повинно бути перенавантаженим інформацією, оскільки це призведе до втрати актуальності і зниження ефективності передачі потрібної інформації.

Максима якості значить наступне: не потрібно озвучувати те, що вважається мовцем як хибне або неістинне. Тобто потрібно передавати лише інформацію у якій мовець або частково бо повністю впевнений. Що вона є істинною або вірною; не потрібно висловлювати ту інформацію, яка не має під собою достатнього підґрунтя. Тобто будь-яка інформація озвучена мовцем має бути обґрунтована чимось у його свідомості, когнітивному просторі чи фундаментальних знаннях.

Максима релевантності або максима відповідності несе в собі наступне значення. У процесі розмови мовець має виключити можливість відхилення від теми з свого боку.

Максима ясності або максима способу висловлення. Це таке правило, яке не допускає вживання незрозумілих іншим учасникам мовлення або багатозначних висловлювань, які можуть бути неправильно розтлумачені іншими учасниками мовлення. Це правило також говорить, що доцільно бути стриманим і лаконічним у своїх висловлюваннях, уникати непотрібного і надлишкового навантаження висловлювань словами і виразами. Останнім але не менш важливим пунктом в цьому правилі є правильна організація висловлювань. Мовець повинен організувати свою репліку так щоб донести інформацію максимально доступно, послідовно і не заплутати свої співрозмовників, об не виникало непорозумінь.

Варто зауважити, що принцип кооперації та максими Грайса застосовуються в багатьох інших сферах спілкування, а не тільки у вербальному. Грайс не вважав за потрібне і не наполягав на неухильному виконанні усіх максимів, в усіх сферах спілкування. Навпаки порушення цих принципів приводить до утворення різноманітних ефектів, фігур мовлення в різних випадках. Так наприклад використання двозначних фраз у мовленні ми називаємо метафорою. Чи наприклад дотримання ввічливої поведінки може призвести до порушення правила якості - завжди озвучувати лише істинне.

1.3 Лінгвопрагматичний аналіз дискурсу

Перше, що потрібно визначити це що таке дискурс та для чого потрібен його аналіз. Взагалі аналіз дискурсу це свого роду дослідження мови. Деякі науковці визначають аналіз дискурсу як одну з лінгвістичних дисциплін. Різні лінгвістичні дисципліни вивчають різні аспекти мови і мовлення. Так фонетика вивчає звуки і їх використання, лексикологія зосереджується на вивченні слів та їх походження, а граматики досліджує яким чином слова формують речення та усні висловлювання. Щодо аналізу дискурсу, то це

дослідження того як речення об'єднуються в тексти, як будуються розмови, усні взаємодії між людьми та як вони підлаштовуються під соціальний контекст ситуацій.

Якщо заглибитись далі у визначення поняття аналізу дискурсу, то це ще й дослідження мови з точки зору її практичного використання людьми в реальному житті. Іншими словами досліджуються різні мовні ситуації, такі як сварки, жарти, переконування, флірт або жарти. Потім на базі цих досліджень можна зробити висновок, що той чи інший спосіб спілкування притаманний певній групі населення або певній персоні.

Ефективний аналіз дискурсу базується на чотирьох основних стовпах:

- Двозначність мови.
- Мова залежить від місця і часу.
- Мова це частина особистості.
- Мова не може використовуватись самотійно.

Двозначність мови. Майже неможливо сказати з абсолютною точністю, що означає якесь висловлювання або слово. Аналіз завжди має включати визначення інтенцій та мети мовця для точнішої інтерпретації сказаного. Процес інтерпретації природні у повсякденному житті. У кожної людини бувають ситуації, коли складно визначити чи дійсно сказане кимось висловлювання передає реальні інтенції та мету мовця. Весь процес комунікації включає елементи значення, яке не є передане фактично сказаними чи написаними словами, а є інтерпретованими реципієнтом або відповідно читачем. Навіть коли нам здається, що ми висловлюємось дуже однозначно і конкретно, це може бути не так. Наприклад, коли хтось хоче позичити у когось іншого ручку. Ця інтенція може бути висловлена питанням: «Маєш ручку?». Фактично це питання не передає інформації, що людині потрібна ручка, а лише передає бажання визначити чи хтось інший її має. Для того щоб це питання було розцінено як прохання позичити ручку, реципієнт повинен пройти через процес інтерпретації. Цей процес відбувається автоматично і несвідомо але все ж є невід'ємним процесом спілкування.

Мова залежить від місця і часу, а усвідомлення цього фактору допомагає ефективніше аналізувати дискурс. Один з способів краще зрозуміти сказане це провести зв'язок між висловленням та соціальним контекстом в якому воно сказане або написано. Адже значення висловлення може кардинально змінитись в залежності від того хто це сказав, коли і де, а також не менш важливо кому. Для прикладу те саме питання «Маєш ручку?» поставлене вчителем учню перед екзаменом, уже не буде мати значення, що вчителю потрібно цю ручку позичити. У цій ситуації це питання ставиться з метою впевнитись, що учень має всі потрібні інструменти для виконання завдань. Ситуативна інтерпретація мови завжди прив'язана як мінімум до чотирьох пунктів. Перше це матеріалізація мови, тобто розміщення та вигляд тексту. Вивіска на магазині, текст на веб-сайті або кегль у підручнику усе це впливає на сприйняття та інтерпретацію тексту. Друге це відносини, у яких знаходяться учасники мовлення. Інтерпретація висловлення залежить від того з ким ми говоримо, наскільки добре ми знаємо людину та який соціальний статус вона має відносно нас. Третє це своєрідна історія, тобто що сталося перед висловленням та, що має статись після. Останній четвертий пункт це відношення однієї мови з іншими мовами. Тобто один текст завжди якимось чином відповідає іншому.

Мова це частина особистості. Мова використовується для того щоб установити соціальний статус та показати, що хтось належить до якоїсь певної групи населення.

Мова не може використовуватись самостійно. Доволі очевидно, що мова постійно поєднується з такими факторами як тембр голосу, тон, інтонація, темп, а також емоції, що передаються обличчям та жестами. У текстах це кегль, колір, розміщення тексту на папері і навіть сам папір.

Розглянувши вище наведені чотири пункти стало зрозуміліше яка мета в аналізу дискурсу. Основною причиною є те, що процес аналізу мовлення є природнім та мовці постійно його здійснюють, коли інтерпретують висловлювання інших мовців. Для чого тоді втручатись у процеси, які і так

відбуваються в підсвідомості? Справа в тому, що у всіх бувають непорозуміння засновані на неправильній інтерпретації сказаного або ситуації коли складно донести свою думку. Розуміння шляхів аналізу дискурсу дозволить ефективніше будувати комунікацію та краще розуміти співрозмовників. Суть аналізу дискурсу у тому, щоб описати та структурувати процеси, які відбуваються несвідомо у кожної людини. Щоб потім цю інформацію можна було застосувати для подальших лінгвістичних досліджень.

Дослідження аналізу дискурсу має й інші переваги. Оскільки мовлення тісно пов'язане з встановленням соціального становища та соціальних зв'язків, аналіз дискурсу може допомогти краще зрозуміти оточуючий соціум та шляхи його організації. Крім того дослідження дискурсу це не лише дослідження мови, а й в певному сенсі дослідження і аналіз відносин, психології, політики, влади тощо [11].

Оскільки, основна мета даної роботи аналіз мовленнєвої поведінки ведучого ток шоу, ми зосередимось на вивченні теорії, що стосується аналізу усного дискурсу. Так чи інакше усний дискурс має багато спільного з письмовим. Під час мовлення також створюються різні жанри, наприклад дебати, повсякденна розмова, лекція або різні види промов. Для передачі якоїсь конкретної реальності, думки чи позиції ми використовуємо різні мовні засоби. Далі розглянемо декілька аспектів, які все таки кардинально відрізняють усний дискурс від письмового.

Найперше це інтерактивність усного мовлення. Реакція на повідомлення передане письмово завжди буде відтягнута в часі, навіть враховуючи усі можливості сучасних технологій миттєвого обміну повідомленнями. Тоді як реакція на усне висловлювання відбувається у більшості випадків майже одночасно з самим висловлюванням. Під час розмови, учасники мовленнєвої ситуації мають змогу і постійно корегують свої висловлювання залежно від того, що було сказано раніше та може бути сказаним пізніше. Усне мовлення будується зазвичай на взаємних реакціях, так спікер міняє свою манеру мовлення

коли помічає, що аудиторія не вловлює його думку та відповідно підтримує манеру коли аудиторія показує, що добре прослідковує основну думку.

Наступний аспект, досить очевидний, мовлення більш спонтанне. При письмі текст в більшості випадків перечитується, редагується, планується та перевіряється. У той час як в усному мовленні, навіть у підготовленому є дуже обмежена кількість часу для прийняття рішення. Відповідно сприйняття письмового дискурсу також відрізняється за схожим критерієм. Для того щоб усвідомити написане, реципієнт може прочитати і проаналізувати текст кілька разів, тоді як для сприйняття почутого дається лише обмежена кількість часу. Слухання є складнішим за читання, тому що слова сказані усно зникають у момент вимови і вже не можливо повернутись і проаналізувати їх ще раз з точністю, яка притаманна письмовому дискурсу. Навіть при враховуючи можливість повторення висловлювання ще раз слово в слово, воно однаково не буде тим самим висловлюванням, а стане іншим.

Варто зауважити, що усне мовлення менш точна і наповнена ніж письмове. Причиною цьому є те, що під час мовлення людина зазвичай покладається не лише на слова, як спосіб передачі повідомлення, а й на інші методи як жести, вираз обличчя, тон і темп. Під час письма ці засоби комунікації недоступні, тому передача повідомлення покладається повністю на слова. Хоча тепер передача усіх аспектів повідомлення текстом зараз полегшилась наявністю емоджі (тобто смайликів) які частково виконують функцію передачі емоції. Також важливо те, що усне мовлення відбувається часто в просторі, який є спільним для співрозмовників, і формує певний контекст розмови. Тому багато в чому значення слів та речень залежить від контексту ситуації та простору у якому вони сказані.

Однією з основних проблем на дослідженні яких фокусується аналіз дискурсу є те, що часто люди насправді не мають на увазі те, що озвучують і відповідно кажуть не те що вони мають на увазі. Прикладом цього може послужити вже згадане раніше запитання «Маєш ручку?». Двозначність може бути характерна як для письмового дискурсу так і для усного. Щоправда в

другому випадку вона зустрічається набагато частіше, оскільки усне мовлення знаходиться під впливом таких факторів як соціальний, ситуативний контекст тощо. Отже якщо учасники мовленнєвої ситуації кажуть не те, що мають на увазі і мають на увазі не те, що кажуть, то як же тоді розмови набувають сенсу та втілюють в життя інтенції мовця? Ускладнюючим фактором у цій ситуації ж й те, що на сприйняття, аналіз та винесення висновків з усних висловлювань в учасників мовлення є дуже обмежена кількість часу, що приводить до підвищення можливості виникнення непорозумінь.

Для того щоб дослідити дану проблему і зрозуміти краще механізм її вирішення потрібно звернутись до двох різних аналітичних методів, один з них бере початок у філософії, а інший відноситься до соціології. Ці два методи є власне прагматичний аналіз та аналіз конверсаційний.

Прагматичний аналіз досліджує як люди використовують слова для втілення своїх інтенцій в розмовах. Прикладами інтенцій можуть бути прохання, вибачення або питання коли слова перетворюються в своєрідні дії. Їх дослідження допомагає визначити які дії намагаються втілити в життя за допомогою слів та підібрати правильну реакцію та відповідь.

В свою чергу конверсаційний аналіз, який походить з кардинально іншої дисципліни – етнометодології, що є галуззю соціології, зосереджується на дослідженні методів за допомогою яких члени певного суспільства взаємодіють між собою, тим самим вибудовуючи відносини. Над ним працювали такі соціологи, як Харві Сакс, Емануель Шеглоф і Гейл Джефферсон. Використовується цей метод для дослідження процесуальних правил якими люди користуються для побудови розмови і розуміння того що відбувається в конкретний момент.

Через кардинально різне походження цих двох методів, вони підходять до дослідження вище описаної проблеми з двох різних сторін. Прагматика, з філософськими коренями, розглядає вирішення проблеми з точки зору логіки, звертаючи увагу на умови, які потрібні щоб учасники мовленнєвої ситуації могли адекватно визначити значення конкретного висловлення або

прагматичну силу (тобто, на втілення якої інтенції мовця спрямоване висловлення). Беручи початок в соціології, конwersаційний аналіз оцінює проблему не абстрактно як у випадку з логікою, а конкретно опираючись на певну ситуацію. За цим методом, люди визначають суть того що відбувається, базуючись на інформації, яку вони отримують з контексту конкретної ситуації, а не за допомогою логіки. Важливо наприклад з ким і де відбувається розмова та порядок слів чи речень.

Важливо зазначити, що ці два підходи не виключають одне одного, а доповнюють, репрезентуючи дві різні грані такого явища як розмова висвітлюють різні її аспекти.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНА СЕМАНТИКА ЯК ЛІНГВІСТИЧНА ДИСЦИПЛІНА

2.1 Предмет вивчення лінгвістичної семантики.

Семантика це вчення про значення, стоїть воно у самому центрі лінгвістики, метою якої є зрозуміти природу мови та мовні здібності людини. Чому? Тому що вираження значень їх передача - це те, що є основною функцією усіх мов. Все в мові - слова, граматичні конструкції, інтонації – взаємодіє між собою щоб реалізувати цю функцію найповніше, найбагатше і найточніше. Щоб зрозуміти, як працює будь-яка конкретна мова, нам потрібно зрозуміти, як працює її індивідуальна структура, щоб виконати свою функцію складного пристрою для передачі значень. Так само, семантика має вирішальне значення для опису та обліку мовної компетенції - тобто знань, якими люди повинні володіти, щоб розмовляти та розуміти мову. Семантична компетенція є вирішальною частиною загальної мовної компетенції.

Інший аспект вивчення семантики полягає у висвітленні взаємозв'язку між мовою та культурою, а точніше, між мовами та культурами. Значна частина словникового запасу будь-якої мови і навіть частин граматики відображатиме культуру її носіїв. Дійсно, специфічні для культури концепції та способи розуміння значень, закладені в мові, є важливою частиною того, що становить культуру. Мова є одним з головних інструментів, за допомогою якого діти соціалізуються та дізнаються про цінності, системи переконань та традиції культури до якої вони належать.

Важко повірити в колосальну різницю значень слів у різних мовах. Наприклад, можна припустити, що, оскільки всі люди мають однакові тіла, усі мови мають слова з однаковим значенням, як наприклад, англійське слово "hand", що відноситься лише до долоні. Але це далеко не так. У багатьох мовах слово, яке позначає руку людини, може стосуватися як всієї руки, так і лише долоні; українське слово *рука*, наприклад, є одним з таких слів. Те саме можна припустити і про природні явища. Оскільки предмети навколишнього середовища в загальному збігаються для усіх не у всіх мовах їх називають

однаково. Наприклад в українській мові ми маємо слова *дерево*, *гора* та *хмара*. Але наприклад у мові австралійських аборигенів Янкунітьятьяра слово «*ripu*» означає одночасно і *дерево* і *кущ*. Вони також не відрізняють *гору* від *пагорба*, для них це одне слово «*ари*». І навпаки вони мають кілька різних слів щоб називати різні види *хмар* але не мають одного загального слова, яке означало б поняття «*хмара*».

Якщо навіть конкретні речі і матеріальні незмінні предмети мають розбіжності в значеннях у різних мовах, то наскільки широким може бути спектр значень для абстрактних понять або таких, які відносяться до певної культури. Скільки мов мають однакове визначення англійського слова «*privacy*», або «*apologize*» чи «*work*». У скількох мовах існує різюча відмінність між поняттями *провина* та *сором*? Звичайно дуже важко назвати точну цифру, проте можна припустити, що вона може бути більша ніж людина далека від лінгвістики може уявити. Кожна мова відповідно має своє свої власні значення певних слів, які залежать від культури і які потребують особливої уваги при перекладі на інші мови. Беззаперечно кожне слово саме по собі робить маленький внесок у створення різниці між мовами, але коли підсумувати різницю у значенні декількох тисяч слів, можна зрозуміти чому багато лінгвістів твердять, що кожна мова представляє унікальний погляд на світ та спосіб мислення.

Для того щоб зрозуміти в повній мірі принципи і механізми роботи семантики, потрібно детально розглянути основи, а саме основне поняття вивченням якого займається ця дисципліна. Семантика традиційно вважається наукою про значення, що для початку підходить нам як базове визначення.

Незалежно від того, чи ми зацікавлені у дослідженні зв'язків між значенням і культурою, чи між значенням і граматиною, чи просто у дослідженні значення як окремого явища, перше, що нам потрібно, - це послідовний, надійний і чіткий метод встановлення значень - система семантичних репрезентативів. Не дивно, що основні теоретичні суперечки в семантиці стосуються природи оптимальної системи семантичної

репрезентації. До важливого питання про природу значення найпростіше підходити опосередковано, спочатку запитуючи, чим не є поняття «значення».

Існує думка, що значення слова чи висловлювання це всього на всього те, що це слово описує чи означає в навколишньому середовищі. Це може бути правдою по відношенню до імен чи власних назв, наприклад Ангела Меркель, Лондон або описові іменникові фрази, як наприклад президент України. Але щоб довести віддаленість поняття «значення» від поняття «відношення» потрібно лише взяти до уваги такі слова як *ніхто*, *ніколи*, *пустий*, *і*, *зазвичай*, *привіт* тощо. Ці слова не мають жодних конкретних матеріальних втілень у навколишньому світі але все ж вони не є беззмістовними.

Ще одним аргументом проти твердження, що значення це те ж саме, що й відношення є наступний приклад. Якби це твердження було правдивим, то такі вирази як *вранішня зоря* та *вечірня зірка* мали б однакове значення. Проте очевидно вони мають різне значення, хоча фактично відносяться до однієї і тієї ж самої речі. І остання причина повністю відкинути це твердження, це те що встановлення відношення до чогось це не є функція слова, як самостійної одиниці мовлення, лише у певних випадках вони можуть набувати таких якостей. Наприклад слова *цей*, *той*, *ті*, *тут*, *зараз* можна прив'язати до будь-яких речей, часу або осіб в залежності від ситуації але стверджувати, що від цього ці слова змінять своє значення буде неправильно.

Звичайно беручи до уваги, що значення і відношення це різні поняття, и можемо сказати, що вони все ж є пов'язані між собою в деяких випадках. Іноді за допомогою певного висловлювання проводиться відношення до якоїсь конкретної речі чи поняття. Лінгвісти іноді пояснюють сенс висловлювання для того щоб уточнити, до чого саме вони б хотіли його прив'язати.

Некоректним було б також вважати, що значення це якесь загальне знання. Адже люди використовують слова відповідно до свого власного світобачення та багажу знань, який відрізняється у кожної особи.

Деякі люди вважають, що значення слова - це "його вживання в мові", гасло, взяте з праці великого філософа ХХ століття Людвіга Вітгенштейна. Як

і у випадку з теорією про рівність значення і відношення, можна зрозуміти корінь її виникнення. Діти вивчають більшість значень слів просто спостерігаючи за їх використанням і формуючи зв'язки, без спеціальних словесних пояснень. Немає сумнівів, що значення слова пов'язане з його вживанням; насправді можна стверджувати, що значення слова є головною детермінантою його вживання. Але з ціллю обліку лінгвістичних компетенцій, теорію "значення є використання" слід відкинути або, принаймні, сильно змінити. Нашою метою є розглянути те, що люди знають про свою мову. Тільки сказати, що вони знають, як вживаються всі слова, не дуже коректно - нам слід було б далі описувати в кожному випадку, що саме вони знають про вживання. Важко також зрозуміти, як твердження "значення є використання" може пояснювати значення цілих речень чи висловлювань [24].

Існують різні види значень, які відповідно підпадають під область вивчення семантики і не підпадають. Наприклад іменник «значення» та дієслово «означати» в англійській мові (відповідно *meaning* та *mean*) можуть вживатись в цілому ряді різноманітних контекстів. Розглянемо для прикладу речення «I meant no harm», що перекладається як «Я не мав наміру/не хотів нашкодити». У цьому випадку слово «meant» означає мати намір або бажання. Ця ж імплікація відсутня в реченнях, з тим самим словом, як от «Red light means that you must stop», що в перекладі означає «Червоне світло значить, що ти маєш зупинитись». В останньому реченні слово «means» не означає, що червоне світло має намір когось зупинити. Значення цього слова передає наступний сенс: за умовною попередньою домовленістю червоний колір означає, що є необхідність чи зобов'язання зупинитись з тої чи іншої причини. Схоже значення має і наступний приклад «Smoke means fire», в перекладі «Дим означає вогонь». Другому і в останньому прикладах відповідно щось є знаком/ознакою чогось. Тобто за наявності чогось одного, людина яка володіє потрібною інформацією, може визначити наявність або існування чогось іншого. Звичайно є фундаментальна різниця між другим та третім прикладом. У випадку з димом наявність попередньої домовленості не потрібна для того

щоб зрозуміти значення цього явища, адже природньо диму не буває без вогню і це відомо усім. В той же час червоне світло це знак культурно обумовлений і встановлений соціумом.

Ще одним прикладом використання слова «mean», з значенням відмінним від попередніх прикладів, є речення «Waterproof means impervious to water», в перекладі «Водонепроникний означає стійкий до води». Слову «waterproof» у цьому реченні не надається значення інтенціональності і не приписується жодний намір. Іntenційність займає важливе місце в будь-якому теоретичному дослідженні або описі значення мовних висловлювань, навіть у випадку коли вона не є основною властивістю слів складників певного висловлювання. Саме ця різниця між природнім і штучно обумовленим, навмисним та ненавмисним грає важливу роль у дослідженні поняття значення.

З вище сказаного можна підсумувати, що іменник «значення» та дієслово «означати» мають дуже багато значень, які взаємопов'язані між собою та переходять з одного в інше різними способами. Тому дослідження значення цих слів важливе для багатьох дисциплін, а саме для семантики як науки про значення.

В англійській мові значення слова «лінгвістичний» (англ. linguistic) має декілька відтінків. Його можна розтлумачити як «такий, що відноситься до мови» або «такий, що стосуються лінгвістики». Таким чином термін лінгвістична семантика також може бути розтлумачений різними способами. Враховуючи те, що семантика це наука про значення, то можна сказати, що лінгвістична семантика може вивчати як значення слів в процесі використання їх у живому мовленні, так і значення в межах лінгвістики як дисципліни.

З усіх дисциплін, які займаються дослідженням значення, найбільшу цінність воно має для лінгвістики. Значимість або семантичність, зазвичай вважається однією з основних властивостей мови, це твердження не піддається жодним сумнівам з боку лінгвістів. Зазвичай лінгвісти вважають, що апріорі всі мови в світі по суті своїй є комунікативними. Тобто їх розвиток і еволюція

базувалась і була чи є спрямована на задоволення комунікативних потреб людей, досягнення ефективної взаємодії. Таким чином усі властивості мови як граматичні так і семантичні створені таким чином, щоб задовольняти усі вищ перераховані потреби. Це твердження видається абсолютно логічним, проте зазраз в лінгвістиці та філософії його піддають сумніву та намагаються вдосконалити.

Слово «мова» (англ. language), як і слова «значення» та «означати», має досить широкий спектр значень. Перше, що потрібно зауважити стосовно слова «мова» це те, що воно як і багато інших слів категоріально амбівалентне. Наприклад по відношенню до категорії числа іменника воно може бути злічуваним (наприклад у випадку посилання на якусь одну чи декілька конкретних мов), а може бути незлічуваним (наприклад як слово «інформація») і вживатись у значенні чогось, що не потребує уточнення і означає не окремий предмет або групу предметів, а необмежену масу чогось.

Нам важливо зазначити, що коли слово «мова» виживається у значенні незлічуваного іменника, висловлювання, в якому використовується це слово, може але не обов'язково повинно бути семантично еквівалентним висловлювання, в якому використане слово «мова» у формі злічуваного іменника в множині. В результаті цього деякі висловлювання, які вміщують у формі злічуваного іменника в однині можуть бути неоднозначними. Таким прикладом може бути наступне речення «Метамова – це мова, яка використовується для опису мови» або «Лінгвістика – це наукове дослідження мови». Відповідно порівняймо ці ж речення і їх значення в множині з попередніми «Метамова – це мова, яка використовуються для опису мов» або «Лінгвістика – це наукове дослідження мов». Причина неоднозначності полягає в тому, що коли слово «мова» вживається у злічуваній формі іменника в однині, то висловлювання в кому воно вжито може відноситись не до сукупності мов, кожна з яких може бути досліджена і описана як окрема, самостійна система слів та граматичних правил, а до усних чи письмових продуктів конкретної мови.

Категоріальне роздвоєння слова «мова» довгий час було і є предметом багатьох теоретичних спорів і непорозумінь. Один з способів їх уникнення, принаймні великої їх частини, це у всіх випадках коли можливо замінити злічувану форму іменника «мова» на незлічувану форму іменника без зміни значення, використовувати саме другу із згаданих раніше.

Інший спосіб уникнути плутанини та непорозумінь, викликаних синтаксичною роздвоєністю звичайного слова «мова» та його багатозначністю, або хоча б зменшити їх кількість – це розробити ряд особливих спеціальних термінів для заміни ними цього слова.

Основна думка на яку від початку семантичних досліджень покладаються вчені і яка є правдивою і для цієї роботи є те, що слова, висловлювання, врази та речення мають певне значення. Також вони мають і форму як в англійській мові так і в будь-якій іншій мові, що має систему письма (алфавітну чи неалфавітну), слова мають усну чи загальноприйнятну письмову форму. У деяких випадках одна і та ж усна мова чи озвучена форма може асоціюватися з різними системами письма, так що одна і та ж озвучена форма може мати декілька варіантів письмової форми. І навпаки фонологічно непов'язані мови можуть бути поєднані з однією і тією ж системою письма.

2.2 Методи дослідження в лексичній семантиці.

Один з поширених методів дослідження в лексичній семантиці є різновидом «контекстного» підходу: передбачається, що семантичні властивості лексичного елемента повністю відображаються у відповідних аспектах відносин, які він має з фактичним та потенційним контекстом. В теорії відповідний контекст може включати в себе ще й інші екстралінгвістичні ситуативні контексти. Але є вагомі причини для того щоб звузити поле дослідження строго до лінгвістичного контексту: по-перше, зв'язок між лексичним елементом та екстралінгвістичним контекстом часто в основному є опосередкованим суто лінгвістичним контекстом; по-друге, будь-який аспект екстралінгвістичного контексту в принципі може відобразитися

лінгвістично; по-третє, лінгвістичним контекстом легше керувати та використовувати його для власних цілей. Тому краще шукати інформацію про значення слова в його стосунках із актуальним та потенційним мовленнєвим контекстом.

Однак комбінаторні характеристики слів у висловлюваннях є обмежені не лише їх значеннями, а й граматичними властивостями. Граматичні обмеження можуть накладатись і посилювати семантичні властивості, але вони також можуть бути семантично довільними. Для того, щоб мати можливість використовувати контекстуальні відносини в цілях досліджень в полі семантики, нам потрібно вміти розпізнавати та відкидати комбінаторні особливості, які є суто граматичні за своєю суттю.

Перш ніж приступати до вивчення лексичної семантики, навіть такої, яка є завідомо описовою, а не теоретичною за напрямком, необхідно встановити певні основні припущення щодо значення та встановити, наскільки це можливо, послідовний та структурований метод його аналізу та вивчення.

Одним із джерел є продукт мовлення, усний чи письмовий, створений власне носієм мови. Очевидно, що основний спосіб отримати інформацію про значення слова це спостереження за тим, як слова складаються разом носієм мови та утворюють висловлювання, речення, тексти і дискурс. Однак підхід має свої обмеження. Семантичні дослідження, проведені таким чином, мають більше характер "спостереження", як наприклад в науці типу геології, аніж "експериментальної науки", такої як до прикладу фізика або хімія. Раніше вчені в певному сенсі знаходились під владою явищ, які вони вивчають і їх дослідження залежали напряду від того, що стається чи не стається; що відбувається, і коли, і за яких умов значною мірою не залежало від самих дослідників. Вчений-експериментатор, з іншого боку, створює такі умови, за яких, те що відбувається, дасть йому якомога більший обсяг інформації. Не дивно, що експериментальні науки розвиваються швидше, ніж спостережні науки, і як наслідок досягають встановлення більш досконаlih гіпотез і, звичайно, теорій за набагато коротший проміжок часу. Хороший приклад

цього дисбалансу можна побачити в психолінгвістиці, де вивчення розуміння мови, буття більш експериментальний, є помітно більш розвиненим, ніж вивчення створення і розвитку мови, в якому дослідник менше контролює те, що відбувається. Мабуть, найбільш неблагополучні дослідники в цьому відношенні в цій галузі з лінгвістичної семантики - це ті, хто вивчає «мертві» мови. Часто фактично єдиним прямим доказом та предметом вивчення, який їм доступний, є деяка кількість письмових висловлювань, дещо невпевнено складених, і які на теперішній час, мабуть, є застигли у такому вигляді на вічність.

Висловлювання мовців можуть бути трансформовані таким чином, що вони стануть семантично більш інформативними, якщо дослідник здатний направляти їх продукування в конкретне русло різними способами - наприклад шляхом встановлення жорстких контрольованих ситуативних контекстів. Прикладом може бути наступний спосіб: дослідник показує мовцям, чие мовлення виступає об'єктом дослідження, ряд малюнків, моделей чи інших предметів стимулів, і просить їх назвати ці предмети. Якщо матеріали належним чином підготовлені і використані, такий метод може мати всі переваги експериментального дослідження. Однак це звичайно не ідеальне рішення для створення загальної методології лексичної семантики: воно занадто громіздке, та багато відтінків значення не піддаються потрібному опису у такий спосіб.

Друге основне джерело первинних даних, на якому лексична семантика може базуватися, забезпечується інтуїтивними семантичними судженнями носіїв мови або матеріалів того чи іншого виду. Дослідник може, звичайно, здійснювати повний контроль над природою цих матеріалів, і, таким чином, матиме змогу отримати будь-яку інформацію, яка йому потрібна. По суті, таку стратегію можна прийняти за один з методів дослідження, звичайно з деякими адаптаціями (замість того щоб ставити мовців в певні умови, адже це не можливо у нашому випадку, ми можемо детально дослідити умови, які передували тій чи іншій мовній ситуації та таким чином отримати потрібні нам

результати). З цього рішення випливають два важливі питання. Перше: який тип лінгвістичних аспектів мовлення повинен бути проаналізований? Друге – який результат ми ставимо за ціль отримати?

Можливо, здається очевидним, що якщо хтось вивчає значення слів, то потрібно визначити значення слів, яке є найбільш інформативним у певній ситуації. Однак це не зовсім так. Зараз ми ніби ставимо за ціль проаналізувати і визначити значення окремих слів як лінгвістичних одиниць; проте давайте спочатку розглянемо чи слова є найбільш підходящими елементами мови, на яких слід базувати судження. По суті, немає жодної причини, чому основний центр дослідження слід спеціально націлювати на семантичні властивості слів, адже в процесі мовлення ми не спілкуємося відокремленими словами; слова самі по собі дуже рідко є повноцінними носіями повідомлень; вони самі по собі не мають однозначного, повноцінного і зрозумілого усім «сенсу»; вони нечасто можуть, поодинці, бути правдивим чи хибними, красивими, відповідними, парадоксальними чи оригінальними. Лінгвістична одиниця загалом повинна мати принаймні структуру і складність простого, непоширеного речення, для того щоб виявити потрібні характеристики та відтінки значення. Слова роблять свій внесок, завдяки власним семантичним властивостям, до значень більш складних лінгвістичних одиниць, але окремо вони не відображають наше найяскравіше, точне і безпосереднє сприйняття мови. Ми спілкуємось використовуючи висловлювання. Отже, здається розумним припустити, що наші припущення щодо висловлювань будуть чіткішими, точнішими та більшими надійними, ніж ті, що стосуються окремих слів [1].

Як слід представляти значення? Обов'язково, в якомусь позначенні, яке можна назвати мовою семантичного опису. Які тоді стосунки між мовою семантичного опису та звичайною мовою яка є описаною? Процес скорочення повинен був відбуватись усередині описаної мови. Він побачив що описи, які він дослідив нічим не відрізняються за своїм характером від одномовних словників; те, що було іншим, було швидше систематичністю та

формалізованістю процесу аналізу. Синонімічні вирази в різних мовах можуть отримувати різні аналізи. Наприклад, в Данії поняття «чоловік» і «жінка» містять елементи «він» і «вона», які не мають аналогів в сусідній фінській мові, і, отже, структурний аналіз фінського аналога «чоловік» і «жінка» були б зовсім різними. Пізніші когорти структуралістів, в тому числі в американських традиціях генералізму, воліли думати, що колись було досягнуто досить глибокого рівня аналізу, а одиниці аналізу є однаковими для всіх мов: тобто вони очікували відкрити універсальну систему подання значення. Імовірно, міркування подібного характеру були підґрунтям заміна термінів «чоловік» та «жінка» на слова «він» і «вона». Насправді, в деяких мовах не вистачає слів для «чоловічої» та «жіночої статі», але цей факт не турбував практиків компонентного аналізу, або в лінгвістиці, або в антропології, через дві інші розбіжності від класичного мовного структуралізму. Першим розглядався семантичний аналіз як когнітивне чи концептуальне уявлення, а не лише з точки зору формальних відносин між мовними одиницями. Другим було переконання, що терміни семантичний аналіз не є самим по собі, таким який належить до природної мови, а натомість належить до технічної або формальної мови когнітивного подання. Ці два міркування є частиною загальноприйнятого переконання, згідно з якою це не має значення чи є в певній мові слова "чоловічий" чи "жіночий" чи ні, тому що поняття, що стоять за словами чоловік, жінка, хлопчик і дівчинка, залежать від понять чоловіки та жінки, і ці концепції (припускається) є універсальними, незалежно від того, чи вони лексикалізуються певною мовою.

Ми приймаємо семантику як відношення між лінгвістичними формами та їх значеннями (що відрізняється від семантики як схеми для подання значень). Отже, власне семантичний аналіз - це процес або діяльність, що показує, як риси значення закріплюються в особливостях мовної форми. Мовний аналітик може бачити ці відносини з будь-якого напрямку. Він має декодуючий або семасіологічний аспект, за допомогою якого пояснюється семантичний імпорт мовних структур, та кодуєчий або ономасіологічний

аспект, за допомогою якого поняття досліджуються способи їх мовного вираження. Зокрема, у «Семантиці фреймів» значення змісту виражається через когнітивні структури (фрейми), які формують розуміння мовцями мовних виразів.

Однією з частин вивчення мови наприклад є відшукування лінгвістичного кодування вже знайомого досвіду. Наприклад, напевно, діти знайомі з переживаннями болю, перш ніж вони стикаються з різними мовними засобами розмови про нього. Сюди входять висловлювання, що виражають поточний досвід болю (ай!), звороти, що асоціюють біль з тілом, частинами або цілим (болить нога, болить зуб, болить стопа, болить все), звороти, що асоціюють біль з конкретними причинами болю (ін'єкція не болітиме, це взуття тисне, ти робиш мені боляче), і врешті-решт абстракція, що позначає якість таких переживань (біль є потужною спонукальною силою). По суті, словникові визначення такого слова, як біль не можуть (і не потребують) „пояснення” цього поняття, а можуть лише дати вказівки на ті переживання, з якими учень вже знайомий. Друга частина вивчення мови полягає у засвоєнні нових понять - нових кадрів - разом із мовними засобами їх кодування. У багатьох випадках довгий ланцюжок попереднього навчання є необхідною умовою для досягнення нової концепції, як і у випадку математичне поняття *mantissa*, яке вимагає попереднього ознайомлення з такими поняттями, як база, потужність, логарифм, десяткова крапка і, звичайно, концептуальні передумови кожного з них по черзі. Таким чином, фреймова семантика - це дослідження того, як лінгвістичні форми викликають або активізують знання рамок, і як активовані таким чином рамки можуть бути інтегровані в розуміння уривків, що містять ці форми. Повне вивчення процесу розуміння, також повинно враховувати способи інтеграції нелінгвістичної інформації в процес.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ ВЕДУЧОГО АНГЛОМОВНОГО ТОК-ШОУ ГРЕМА НОРТОНА

3.1 Поняття мовної особистості

Антропоцентричне спрямування сучасної лінгвістики сприяє появі цілої низки праць (від статей до ґрунтовних монографій і дисертаційних досліджень), присвячених питанням дослідження поняття „мовної особистості”, стисла характеристика яких і є основною метою даної статті. Сам термін „мовна особистість” був уведений у науковий обіг у працях В.В. Виноградова. Вперше визначення даного терміна було наведено Г.І. Богіним, який розумів під цим людиною, що розглядається з точки зору її готовності продукувати мовленнєві вчинки, створювати і сприймати мовленнєві твори. З ім'ям Ю.М. Караулова пов'язаний початок багатопланового дослідження поняття „мовної особистості”. Під мовною особистістю він розуміє „сукупність здібностей і характеристик людини, які обумовлюють створення та сприйняття нею мовленнєвих творів (текстів), що різняться ступенем структурно-мовної складності; глибиною та точністю відображення дійсності; певним цільовим спрямуванням”. Тотожне розуміння мовної особистості спостерігаємо й у поглядах Ф.С. Бацевича, який визначає мовну особистість як „індивіда, що володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення й сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності” [23].

У психології особистість – соціально зумовлена система психічних якостей індивіда, що визначається залученням людини до конкретних суспільних, культурних, історичних відносин. При вивченні та описі особистості в психології дослідники (К. К. Платонов, П. В. Симонов та ін.) значну увагу приділяють некогнітивним аспектам людини, тобто її емоційним характеристикам і волі, а не тільки інтелекту й здібності [25].

Точного загально прийнятого визначення поняття мовної особистості ще не існує. “Щодо питання передумов та «первинності» введення поняття «мовна особистість» у науковий обіг, слід назвати таких дослідників: К. Ажеж,

С. Петров, М. Бірвіш, Е. Косеріу, В. Виноградов, Ф. Буслаєв, Р. Будагов та ін ... Серед розробників проблеми мовної особистості називають Л. Вайсгербера, О. М. Леонтєва, Ю. Караулова, Г. Богина, Д. Леонтєва, А. Пузирьову, К. Красних та ін. До цієї проблеми звертаються Ф. Бацевич, І. Сусов, В. Гак, Т. Дрідзе, Я. Луп'ян, С. Сухих, Р. Нортон та ін ...”(Т. Лукашевська) [31].

На початкових етапах свого розвитку теорія мовної особистості розвивалась за рахунок аналізу художніх творів, проте зараз ця сфера досліджень вийшла на новий рівень. Об'єктом дослідження теорії мовної особистості тепер є комунікативна діяльність людини [32, с. 276].

Перше використання терміну мовна особистість приписують німецькому досліднику ХХ століття Л. Вейсгербера, однак вважається, що вперше цей термін був застосований В. В. Виноградовим в праці “О языке художественной прозы” під час дослідження систем мовлення.

Ось яке визначення мовної особистості дає Ф. Бацевич:

“Мовна особистість - індивід, який володіє сукупністю здатностей і характеристик, які зумовлюють створення і сприйняття ним текстів, що вирізняються рівнем структурно-мовної складності та глибиною й точністю відображення дійсності” [19, с. 188].

Також є вартим уваги визначення подане О. А. Семенюк:

“Мовна особистість - модель представлення особистості, що ґрунтується на аналізі дискурсу носія мови й узагальнено об'єктивує особливості використання ним системних засобів мови як з метою відображення його світобачення, так і для реалізації комунікативних інтенцій” [40].

Першим успішно поділив мовну особистість на складові Ю. М. Караулов в своїй праці “Русский язык и языковая личность”. Він розробив структуру і визначив три основні рівні мовної особистості. Цей поділ за час свого існування набув класичного характеру:

- 1) нульовий або вербально-семантичний (лексикон особистості), цей рівень передбачає володіння особистістю певною кількістю лексико-граматичних знань, що гарантують вільне володіння мовою;
- 2) перший або лінгво-когнітивний (тезаурус особистості), цей рівень акумулює в собі всі знання, ідеї і уявлення особистості про навколишній світ. Усі ці знання поєднуються в цілісний образ світу і формують ієрархію з смислів і цінностей в тезаурусі особистості;
- 3) другий або мотиваційний (прагматикон особистості), на цьому етапі ідеться про мовний намір особистості, ціль та мотив висловлювання особистості .

З часом, розвиток науки призвів до потреби вносити доповнення і корективи в класифікацію Караулова, тому В. І. Карасик запропонував розширений поділ мовної організації людини, який складається з п'яти елементів:

- 1) мовна здатність - природна здатність людини спілкуватись;
- 2) комунікативна потреба;
- 3) комунікативна компетенція - вміння пристосовуватись до різних комунікативних ситуацій;
- 4) мовна свідомість;
- 5) мовленнєва поведінка - свідомі та несвідомі вчинки людини [40].

Вище подані класифікації розглядають мовну особистість як загальне поняття, проте в кожному загальному понятті можна виокремити індивідуальні частинки. С. Сухих виокремив три типи мовної особистості, беручи до уваги їх індивідуальні риси:

- Гармонійний тип здатний пристосовуватись до будь-яких умов комунікації, він не шукає домінуючої ролі в спілкуванні. Основними його рисами є чіткі стратегії поведінки, дотримання соціальних правил та норм поведінки, позитивне ставлення до предмету спілкування, гнучкість переконань(може змінити точку зору через вплив аргументів), здатність логічно та послідовно розвивати тему.

- Конфліктний тип є майже протилежністю гармонійного, він шукає дімінуючої ролі в спілкуванні. Часто характеризується використанням саркастичних та іронічних прийомів в спілкуванні, виходом за рамки соціальних норм, імпульсивністю, виходом за межі теми розмови.
- Імпульсивний тип характеризується залежністю від комунікативної ситуації. Така особистість постійно змінює своє ставлення до одного і того ж предмету без вагомої причини, легко піддається впливу співрозмовників, не дотримується соціальних норм, має бажання отримати позицію лідера в комунікації, часто негативно оцінює соціальні чинники та швидко змінює теми розмови [31].

Кожній мовній особистості характерна індивідуальна мовленнєва діяльність. «Мовленнєва діяльність є самостійним видом діяльності, засобом здійснення вербального спілкування як форми взаємодії людей. Вона визначається як об'єкт навчання, за посередництвом якої досягається ціль навчання – сформована комунікативна здатність реалізувати основні форми спілкування» [42].

Як і будь-яка діяльність людини, мовленнєва діяльність включає у свою структурну будову мотиваційно-спонукальний, орієнтовно-дослідницький і виконавчий рівні.

«Фердинанд де Соссюр відзначав індивідуальний і соціальний аспекти мовленнєвої діяльності, вказував, що в кожний конкретний момент мовленнєва діяльність є одночасно і сьогодення, і продукт минулого. Соссюр вважав, що мова служить для реалізації функціонування здатності до мовленнєвої діяльності, яка існує у кожного мовця. Мовознавець намагався з'ясувати психологічні механізми мовленнєвої діяльності. Разом з тим він характеризує мову як думку, що організована у матерію, яка звучить» [27].

Спираючись на статтю М. О. Орапа, ми проаналізуємо основні аспекти мовленнєвої діяльності мовної особистості з точки зору лінгвістичної прагматики. Основними критеріями для визначення особливостей функціонування мовленнєвої поведінки є:

- 1) Мотиви мовленнєвої діяльності;
- 2) Мовленнєві навички та уміння;
- 3) Характеристики значень;
- 4) Характеристики когнітивних схем.

Розглянемо деякі з них детальніше. Мотив мовленнєвої поведінки є основним фактором, який формує настрій та характер мовленнєвого дискурсу. О. О. Леонтьєв зазначив, що мотив мовленнєвої діяльності виходить за рамки самої мовленнєвої діяльності. Це обумовлено тим, що мовленнєва діяльність зазвичай обслуговує інший вид діяльності, тобто предметну діяльність, спілкування тощо. Мотиви мовленнєвої діяльності зумовлюють вибір мовною особистістю засобів, стратегій і тактик мовленнєвої поведінки.

Ми характеризуємо мовленнєву навичку як операцію з швидкого підбору лексичних засобів на підсвідомому рівні, тобто автоматично при цьому лексика відповідає умовам комунікативної ситуації, що можуть змінюватись. Мовленнєві навички в різних мовних особистостях знаходяться на різному рівні. В ідеалі, досконалі мовленнєві навички характеризуються здатністю людину зосередитись повністю тільки на смислі висловлення. Тож визначені, основні критерії сформованої мовної навички:

- коректність і якість мовних навичок і мовленнєвого оформлення висловлення;
- швидкість підбору лексичних засобів мовлення;

Мовленнєві навички мають вагомий вплив на формування мовленнєвої поведінки індивіда. Складовими мовленнєвої навички є знання та досвід мовної особистості, які сприяють високій якості і продуктивності вирішення різних комунікативних завдань.

Характеристика значень це певні уявлення про світ, що складаються в свідомості людини. Вони відповідають за проведення паралелей між певними явищами, що дозволяє мовній особистості описати абстрактне поняття конкретними словами. Цей критерій формування мовленнєвої

діяльності людини, забезпечує насиченість мовлення стилістично та емотивно маркованими елементами [36].

Всі ці аспекти формування мовленнєвої діяльності особистості нерозривно пов'язані з дослідженнями в області лінгвопрагматики. Їх аналіз дозволяє глибше зрозуміти причини вибору мовцем тих чи інших мовних одиниць в контексті певної комунікативної ситуації.

3.2 Огляд біографії ведучого та створення і розвитку ток-шоу.

Грем Вільям Волкер – це справжнє ім'я ведучого, народився 4 квітня 1963 року, більше відомий за своїм сценічним ім'ям Грем Нортон. Наразі є ірландським теле- та радіоведучим, коміком, актором та письменником. Народився він у передмісті Дубліна, а дитинство його пройшло у місті Бандоні, де він закінчив школу. Після чого він вступив до Ірландського національного університету, де він два роки вивчав англійську та французьку мови. Після цього він переїхав до Великобританії де почав відвідувати школу ораторської та акторської майстерності. Псевдонім Нортон, до речі був ідеєю його прабабусі та взяв він його, коли став членом Британської асоціації акторів.

Перша серйозна поява Нортон в ефірі сталась на радіо BBC у Великій Британії де він був постійним коміком та учасником дискусій на шоу «Loose Ends». Його стрімкий кар'єрний ріст розпочався після того як він з'явився у телепрограмі на п'ятому каналі, де він згодом отримав своє власне шоу комічну вікторину. Після цього Грем Нортон перейшов працювати на четвертий канал, де отримав спочатку можливість вести програму, яка виходила раз на тиждень, а тоді іншу, що виходила щоденно. Таким чином у 2000-х роках Грем Нортон завоював собі славу найвідомішого і найвпливовішого коміка у Об'єднаному Королівстві.

Далі його кар'єра повернула у напрямку BBC, де він став ведучим на суботньому реаліті-шоу та брав участь у ще декількох проектах, які лише підвищували його популярність.

Шоу Грема Нотрона стартувало на каналі BBC Two і багато в чому відображало формат шоу, які він раніше вів на четвертому каналі. Шоу включало дорослий гумор, зазвичай розпочиналось з монологу ведучого або наприклад музичного гостя. Шоу наповнене різними рубриками, які іноді містять гострий гумор, та можуть бути спрямовані на гостей шоу чи навіть аудиторію. Наприклад в арсеналі Грема Нортон є звичка влаштовувати розіграші з підставними телефонними дзвінками або прихованими камерами, з метою викликати у того кого розігрують цікаву реакцію, яка пізніше стане темою для жартів на шоу. Деякі з розіграшів є запропоновані глядачами шоу, що показує наскільки важливо команді шоу та ведучому співпрацювати з своїми глядачами. Також у шоу є рубрика тривалістю 5 хвилин, яка зветься «Охолодження» (англ. Cooldown), її показують після фінального виступу музичного гурту, а входять туди вирізані частини шоу, які не ввійшли в основну програму. Це можуть бути наприклад шаради з глядачами.

Коли шоу стрімко набрало популярність його перемітили на канал BBC One і показували його ввечері по понеділках, а список гостей виріс до в середньому трьох-чотирьох людей. Зазвичай шоу складалось з одного гучного зіркового гостя, комедіанта та добре відомого музиканта чи співака/співачки. На відміну від шоу на BBC Two, нове шоу не закінчується музичним виступом, а натомість з'явилась рубрика «That's All We've Got Time For», яка залучає аудиторію до участі в шоу. Реліз шоу вперше відбувся в лютому 2007 року, таким чином воно на екранах уже більше 13 років [7**Error! Reference source not found.**].

У сучасному світі мають місце процеси глобалізації, які вносять свої корективи у сприйняття людьми інформації, зокрема інформаційні кордони уже давно стерті, та будь-яка інформація знаходиться в межах декількох хвилин доступу. Це потягнуло за собою певні зміни в структурі та подачі інформації в індустрії розважальних мас-медіа. Телевізійний жанр набув нових відтінків, а дискурс на телебаченні став більш різноманітним, з'явилися варіації жанрів та лінгвістичних культур, а особливо великих змін зазнав такий

вид розважальних телешоу як ток-шоу. Саме тому виріс інтерес до вивчення дискурсу саме в цьому напрямку. Метою вивчення та аналізу дискурсу в ток-шоу є створення та окреслення мовленнєвого портрету суспільства в умовах певного проміжку часу. Це дозволить оцінити ряд характеристик мови, таких як наприклад професійні, соціальні, культурні, освітні або вікові.

Ток-шоу це поняття, яке повністю перейшло в українську з англійської мови, так слова «ток» і «шоу» означають *talk* – розмова і *show* – вистава, перформанс відповідно. Цей різновид телевізійної розважальної програми є своєрідною постановою, яка характеризується наявністю глядачів/аудиторії безпосередньо в студії, ведучого/ї, що має відповідні артистичні навички, а також запрошених учасників шоу. Ведучий відіграє роль наратора, а гості це актори, які поставлені в певні рамки і відіграють свої ролі. Іноді, коли гостей декілька одному з них може приділятися більша увага ніж іншим, таким чином його/її можна вважати головним персонажем в шоу.

Особливістю ток-шоу є залучення широкої аудиторії, як включаючи присутніх в студії так і телеглядачів, до участі у дискурсі. Часто фокус телевізійного дискурсу спрямований на обговорення проблем, що мають суспільне значення, та знаходять відгук в широкої аудиторії. Також відбуваються обговорення особистих тем і проблем але через призму пошуку рішення спільного для широкої аудиторії дітей. Тому можна визначити декілька основних функції, які з розвитком телевізійної індустрії набуло ток-шоу:

- Інформативно-комунікативна
- Розважальна
- Соціально-виховна
- Спонукальна

Розглянемо суть кожної з цих функцій почергово. Досить очевидно, що інформативно-комунікативна функція відповідає за розповсюдження інформації серед населення. Під поняттям інформація розуміється не лише фактичні данні, а й трансляція накопиченого соціального досвіду,

нематеріальних/духовних цінностей. Слово комунікативна в цьому випадку означає, що інформація передається не просто у вигляді лекції, а у форматі діалогу чи обговорення, що спонукає глядача до осмислення та аналізу почутого.

Поняття розважальної функції включає в себе сприяння розслабленню під час перегляду. В результаті чого у індивіда має піднятися настрій і таким чином в тандемі з інформативною функцією, засвоєння інформації буде відбуватись легше, швидше та ефективніше.

Соціально-виховна функція полягає у цілеспрямованому трансляванні важливих етичних суспільних засад, що забезпечують адекватне функціонування суспільства. До переліку цих засад входить структура відносин між індивідами, норми та поведінкові ролі, які притаманні різним соціальним групам.

Спонукальну функцію можна розтлумачити опираючись на її назву. Так як в ток-шоу часто піднімаються теми соціально вагомі, то поширеним є явище коли учасники ток-шоу спонукають до якихось дій інших учасників або аудиторію студійну чи телевізійну. Наприклад коли на телевізійній програмі, яка піднімає питання благочинності, запрошеними гостями є відомі люди чи люди фінансово забезпечені краще ніж більшість інших, то є висока вірогідність, що для покращення свого образу в очах глядачів цей гість може зробити широкий жест у вигляді щедрої пожертви у сфері обговорення. Те ж саме правдиво і для телеглядачів, коли вони бачать як зірки чи їх кумири виконують певні дії і показують, що це для них абсолютно нормально, то аудиторія керуючись бажанням наблизитись до свого кумира теж схиляється до тих самих дій. Це звичайно може мати і зворотній ефект, коли маси починають наслідувати не найкращий приклад, але для запобігання цього існує функція соціально-виховна.

Існує й інше відношення до ток-шоу як засобу масового впливу. Деякі лінгвісти при аналізі дискурсу в ток-шоу, розглядають останнє як контрольовану форму спілкування з чітко обмеженою точкою зору на предмет

обговорення. На їх думку основна мета такого шоу це сприяти активному сприйняттю інформації в тому вигляді, в якому її подають на передачі. Досягається ця мета за допомогою використання переліку стратегій і тактик, наприклад:

- Дискусія
- Гострі запитання
- Спори
- Активна жестикуляція
- Високі інтонації
- Абстрактні запитання, відповіді на які можна трактувати по-різному.

Завдяки розвитку технологій стало можливим перетворити телекомунікацію з односторонньої на двосторонню, коли ведучий може не лише транслювати інформацію з екрану телевізора, а й отримувати відповідь чи навіть вести повноцінний діалог з телеглядачами. Цей вид телекомунікації доречно буде охарактеризувати словом інтерактивний.

Для сторонніх людей дивним є висновок з величезного обсягу досліджень масової комунікації після Другої світової війни, що порівняно мало уваги приділяється систематичному аналізу того, про що, йдеться в масовій комунікації. Дійсно, більшість робіт стосуються різних соціологічних чи соціально-психічних теорій інститутів засобів масової інформації, аудиторій чи ефектів або стосунків між ЗМІ, з одного боку, та суспільством та культурою, з іншого. Вивчення самих мас-медіа-повідомлень зазвичай зводиться до переважно методологічного підходу, до так званого "аналізу змісту" [15].

3.3 Стратегія і тактики у мовленнєвій поведінці Грема Нортон.

Стратегії комунікації займають велику нішу в лінгвістичних дослідженнях, адже виконують важливу роль у формуванні мовленнєвого акту, з яких складається увесь дискурс. В свою чергу стратегії формуються за

допомогою структурування різних видів засобів комунікації, які згодом можна поділити на тактики в межах однієї стратегії.

Для того щоб правильно визначити та проаналізувати тактики втілення стратегії ввічливості потрібно спершу визначити, що таке власне ввічливість. В широкому значенні слова це використання гарних манер та повага до почуттів інших людей. Звичайно поняття гарних манер може різнитись в різних суспільствах, тому в нашому дослідженні ми зосередимось на повазі до почуттів інших. Таким чином стратегія ввічливості може бути визначена як модель поведінки, яка направлена на те щоб не нашкодити почуттям чи репутації співрозмовника. Що є метою використання стратегії ввічливості? Можна назвати мінімум два основних пункти, по-перше бажання завоювати чийсь прихильність та повагу, а по-друге переконати в чомусь співрозмовника.

Мовленнєву поведінку ведучого у своєму шоу попередньо можна охарактеризувати як легку, невимушену, дуже позитивну та гумористичну. Він багато жестикулює але ще більше використовує різні емоційні вирази обличчя, його міміка дуже виразна. Основні стратегії, які ми виділили під час аналізу дискурсу в даному розважальному шоу це в першу чергу стратегія ввічливості. Не зважаючи на велику кількість жартів та невимушений характер шоу, ведучий завжди залишається ввічливим та ніколи не ставить гостей у таке незручне становище, яке могло б змусити їх почуватись погано. Однією з основних стратегій є також стратегія перебільшеного інтересу до співрозмовника, цікавим елементом якої ж тактика рівності або ще можна сказати приналежності. Після того варто назвати стратегію оптимізму.

Основою теорії ввічливості Брауна та Левінсона є ідея, що раніше не зустрічалась в інших працях, а саме спрямованість комунікативних стратегій ввічливості на збереження обличчя адресата, та уникання мовленнєвих актів, які можуть нашкодити позитивному обличчю співрозмовника. Поняття обличчя співрозмовника можна розтлумачити як репутація, тобто ця теорія базується на твердженні, що комунікативні стратегії ввічливості

використовуються в першу чергу для покращення обличчя співрозмовника в очах інших учасників мовлення і в тому числі в очах самого адресата.

П. Браун та С. Левінсон є американськими психологами, свою теорію вони описали у праці «Ввічливість: універсалії у вживанні в мовленні» (1987). Теорія складається з двох засад: перша – ввічливість це метод досягання власних цілей, друга – ввічливість це турбота про співрозмовника, його самопочуття та репутацію або обличчя. До речі категорія обличчя співрозмовника розглядається в монографії дуже детально, її приділяється багато уваги.

Взагалі поняття обличчя адресата було вперше використано чи запропоноване іншим науковцем – американським соціологом Гофманом. Він окреслив межі цього поняття як вид соціальної цінності, що підсвідомо береться до уваги кожним індивідуумом під час вербальних чи невербальних взаємодій з іншими індивідами. Браун та Левінсон розвинули це поняття і значно чіткіше визначили його як соціальний статус людини чи її імідж, який вона транслює і про підтримання якого піклується.

Теорія Брауна і Левінсона (1987) припускає, що більшість мовних актів, наприклад, прохання, пропозиції, непогодження та компліменти, по суті загрожують або репутації слухача, або мовця, і що ввічливість бере участь у виправленні цих загрозливих актів. На основі цих припущень виділено три основні стратегії виконання мовленнєвих актів: позитивна ввічливість, негативна ввічливість та непряма ввічливість. Позитивна ввічливість спрямована на підтримку або посилення позитивного обличчя адресата, тоді як негативна ввічливість спрямована на пом'якшення посягань на свободу дій або свободу адресата. Третя стратегія, непряма ввічливість, вона передбачає використання багато фраз з завуальованим значенням та порушення деяких норм ефективного утворення дискурсу.

Як і стратегії ввічливості обличчя адресата може бути позитивним і негативним. Індивід якого в суспільстві поважають, цінують, люблять і дослухаються до його думки вважається таким, який має позитивне обличчя.

Персоналії з позитивним обличчям з більшою вірогідністю можуть розраховувати на схвалення своїх дій з боку суспільства. Індивіди з негативним обличчям поводяться відсторонено, вони поважають особистий простір співрозмовника і не дозволяють порушувати власний, проте дуже впевнено втілюють свою мету в життя використовуючи стратегії ввічливості.

Давайте розглянемо наступні приклади спочатку тактики позитивної ввічливості:

(1) *Graham Norton: "You're very welcome, all of you!"* [6]

(2) *Graham Norton: "With George Clooney here, I feel like a party can start."* [6]

(3) *George Clooney: "Yes, and thank you for using my whole name, I usually, you know I like George Clooney."* [6]

(4) *Graham Norton: "The one and only Hugh Laurie!"* [6]

(5) *Graham Norton: "You had a career that lots of actors would have liked to have had."* [6]

(6) *Graham Norton: "You did a lovely job"* [6]

(7) *Graham Norton: "It was good noise everyone, good noise."* [6]

(8) *Graham Norton: "George, because you are so good at everything..."* [6]

(9) *Graham Norton: "Dwayne Johnson, that music you walked in, did you hear it?"* [6]

(10) *Graham Norton: "It's incredible it really is..."* [6]

(11) *Graham Norton: "Ann Hathaway, you've also produced something since we were last here..."* [2]

Проаналізувавши наведені вище приклади, можна зробити висновок, що основною тактикою втілення стратегії ввічливості є тактика уваги до співрозмовника. Ведучий відчуває своїх гостей дуже добре і вправно створює позитивну атмосферу для того щоб розмова розвивалась в правильному руслі. Він вітає гостей широкою посмішкою, потискає руку, когось злегка обіймає. Такі невербальні повідомлення можна трактувати як: «Радий тебе бачити/ ласкаво просимо»; Погляд завжди спрямований на гостя, під час того як гість відповідає на запитання, ведучий киває головою та іноді підкріплює свою зацікавленість і увагу короткими фразами на кшталт 'okay', 'aha', 'yeah'. Основною характеристикою позитивної ввічливості вище ми визначили покращення відчуття гостя і його потреби у визнанні власних достоїнств. Тож у деякій мірі ця тактика має відтінок компліментарності та похвали. Саме це ми можемо спостерігати у прикладах (2), (4), (5), (6), (7), (8), (10). Хотілося б окремо зупинитись на прикладі (7) адже він адресований не запрошеному гостю, а аудиторії в студії. Це показує наскільки важливо ведучому мати контакт не лише з зірковими гостями, а й в цілому з усіма глядачами шоу. Відтінок компліментарності, а іноді й відверті лестощі дуже вправно використані ведучим, не мають штучного характеру. Кожен комплімент виражає інтенцію позитивної оцінки навиків, інтелектуальних здібностей достоїнств, талантів чи зовнішності співрозмовника.

Слід також відзначити доцільність використання тактики похвали для втілення стратегії позитивної ввічливості. Хоча на перший погляд похвала та комплімент можуть здаватися одним і тим же, деякі вчені заявляють протилежне. Відмінність між цими іллокутивними актами полягає в декількох аспектах, наприклад у вживанні, так похвалу можна висловити і без присутності самого об'єкта спрямування, що не є можливим у випадку з компліментом. Також вважається, що комплімент націлений на позитивну оцінку особистісних якостей, а похвала в свою чергу на оцінку дій, досягнень і спонування до подальших дій. Цікавим є аспект щирості, на думку деяких

мовознавців похвала часто є щиріша за комплімент, це пояснюється інтенціями, які передують обом мовленнєвим актам [33].

Щодо прикладів (2), (11) та (9), то тут ми можемо спостерігати тактику використання повного імені співрозмовника. Шляхом використання повного імені ведучий ніби наголошує на важливості персони запрошеного гостя, що в свою чергу має позитивний вплив на сприйняття гостя аудиторією та посилює позитивне обличчя адресата. У прикладі (3) ми навіть бачимо, що Джордж Клуні дуже позитивно відреагував на це, та навіть відповів жартом, що свідчить про покращення його настрою в наслідок почутого.

Також звертання на ім'я виступає фактором рівності у відносинах між ведучим та гостем. Зауважимо, що на початку розвитку індустрії мас-медіа та телевізійних розважальних шоу, звертання на ім'я та невимушена дружня, неформальна манера розмови вважалась поганим тоном. Стандартом успішного, ефективного шоу вважалися вивірені розмови, в яких дотримувалась чітка дистанція між учасниками мовленнєвої ситуації. Проте з часом, з демократизацією суспільства, глобалізацією рамки послабились і зараз у більшості шоу розмови між комунікантами виглядають ніби буденні розмови між знайомими чи друзями. В такому контексті звертання по імені є доречним і має численні переваги. Адресат отримує приплив позитивних емоцій щоразу, коли до нього/неї звертаються на ім'я, що сприяє створенню позитивної атмосфери в студії. Під час звертання Нортон ніби зближується з співрозмовником на ментальному рівні, що надає розмові позитивного, товариського характеру.

Приклади (2) та (9) є ілюстрацією вживання Гремом Нортонем повного імені гостя. Та в ток-шоу прослідковується також вживання займенників і скорочених, і зменшувально-пестливих форм звертання. Наприклад:

(11) *Graham Norton: “**Jody** you go off and do different languages and things like was that something....”* [2]

(12) *Graham Norton: “**Daniel**, you’ve done accents in lots of films...”* [2]

(13) *Graham Norton: “You did work for it.”* [2]

(14) *Graham Norton: “You will sometimes talk to people”* [2]

(15) *Graham Norton: “They are **really** shocked now!”* [2]

Ще один спосіб звертання до співрозмовника це використання сленгу, такого як *друзе, чувак, приятель* (англ. *budy, mate, dude, guy* тощо):

Для прикладу:

(16) *Graham Norton: “As a **boss** of the movie you decided to...”* [2]

(17) *Graham Norton: “Sienna Miller, the last thing you did on telly, the loudest voice ...”* [14]

З усіх наведених прикладів можна підсумувати, що в основному ведучий використовує скорочені звертання, з метою підвищення довіри та симпатії в розмові. Наступними за частотою є звертання пестливі, які використовуються для ментального зближення з гостем. Та найменший відсоток становлять звертання з використанням повного імені, які ми згадували в першу чергу. Тактика звертання з використанням імені, є однією з найбільш ефективних для ментального зближення з співрозмовником. Усі індивіди виказували позитивну реакцію на неї.

Наступна тактика негативної ввічливості. Вона в основному виражається використанням «непрямої мови» та «мінімізації тиску». Розглянемо такі приклади:

(18) *Graham Norton: “I suppose you were okay...”* [6]

(19) *Graham Norton: “I never quite understand this but I read some regret...”* [6]

(20) *Graham Norton: “The thing I must ask you now is ...”* [6]

(21) *Graham Norton: “We are going to enjoy it!”* [6]

(22) *Graham Norton: "I'm just thinking..."* [6]

(23) *Graham Norton: "It's incredible, because everyone obviously got it..."*

[2]

(24) *Graham Norton: "It brings us to"* [6]

(25) *Graham Norton: "I'm guessing there is a lot of improvements going on"*

[2]

(26) *Graham Norton: "We've really got it."* [2]

(27) *Graham Norton: "We should say because this is true..."* [2]

(28) *Graham Norton: "He disappeared up until this point. And now we know how."* [14]

Прикладами «непрямої мови» є (21), (24), (26), (27) та (28). Таким чином ведучий ніби знімає з себе відповідальність а сказане і перекладає її на якусь абстрактну групу людей або ж навіть на усіх присутніх в залі. Ще одним результатом використання цієї тактики є встановлення зв'язку між всіма учасниками мовленнєвої ситуації, тобто однією фразою до участі в розмові він залучає усіх присутніх.

Щодо «мінімізації тиску», то ілюстраціями їй слугують (18), (19), (20), (22), (23) та (25) приклади. Мета цієї тактики повністю відображена в її назві. Таким чином ведучий пом'якшує свої запитання. Замість того щоб ставити їх гостро, що може спричинити тиск на співрозмовника та викликати негативну реакцію, він подає їх як особисту цікавість і ніби знижує градус напруги. Адресат не відчуває, що зобов'язаний до чогось і ніби отримує вибір як відповідати і чи відповідати взагалі, а внаслідок цього розслабляється і дає відповідь на поставлене запитання більш невимушено та відверто.

Ще однією тактикою ввічливості, яка зустрічається в шоу найрідше, є тактика непрямої ввічливості. Вона характеризується завуальованими висловлюваннями, метою яких є зняти тиск з мовця та не викликати

негативних почуттів у адресата. Тактиками за допомогою яких втілюється дана стратегія є «уникання конкретики» та «сарказм і іронія». Ці засоби мають одну мету – зменшити тиск, який іноді виникає у студії. Таким чином центр уваги зміщується з гостя але не переходить повністю на ведучого, а концентрується на чомусь абстрактному, що ніяк не впливає на жодного з учасників мовленнєвої ситуації. Розглянемо наступні приклади:

(29) *Graham Norton: “Someone has been binge-watching”* [2]

(30) *Graham Norton: “Someone couldn’t decide what to drink”* [14]

Поширеним у розважальному шоу Грема Нортона є використання стратегії перебільшення/гіперболізації інтересу до співрозмовника. Мета цієї стратегії, як і багатьох інших зближення та встановлення довірливих, товариських стосунків з співрозмовником. Відмінність полягає у досяганні солідарності та рівності між учасниками мовлення. Поставлена мета досягається шляхом очевидно гіперболізованого позитивного ставлення та оцінки дій гостя з боку ведучого. Останній за допомогою гіперболи описує своє особисте емоційне ставлення до якихось рис чи дій співрозмовника, транслює захоплення адресатом, а також передає позитивні наміри, що спонукає адресата відчувати вдячність та довіряти ведучому. Ця стратегія також може втілюватись в життя за допомогою тактики компліментів і похвали описаної вище. Проте на відміну від стратегії ввічливості у стратегії підвищеного інтересу тактика компліментів і похвали набуває більше описового характеру і виражається в першу чергу емоційно забарвленими прикметниками, рідше використовуються якісні прикметники вищого та найвищого ступенів порівняння.

З метою гіперболізації інтересу та надання відтінку перебільшення доволі часто використовуються прислівники, такі як *дуже, значно, надзвичайно, досить, абсолютно, жахливо* тощо (англ. *huge, quite, absolutely, really, extremely, pretty, terribly*). Одним з результатів є також транслювання

підтримки і заохочення співрозмовників, що безумовно сприяє створення позитивного середовища для ефективної комунікації. Наприклад:

(31) *Graham Norton: "That house is absolutely **amazing** ...it is **gorgeous!**"*

[2]

(32) *Graham Norton: "Your British accent is **very good**"* [2]

(33) *Graham Norton: "They are **really** shocked now!"* [2]

(34) *Graham Norton: "This is an **enormous** hit now"* [2]

(35) *Graham Norton: "That episode is **pretty** good...."* [2]

(36) *Graham Norton: "It **seriously** has already been commissioned?"* [2]

(37) *Graham Norton: "She is **quite** an **extreme** character...presumably you get **extreme** reactions from fans"* [2]

(38) *Graham Norton: "Wow, **well** done you"* [2]

(39) *Graham Norton: "I'm **very very** impressed"* [2]

(40) *Graham Norton: "Some people might be **very excited** like me* [2]

(41) *Graham Norton: "Some of them are **better** than...and that is **quite good**"*

[2]

(42) *Graham Norton: "...but **more** importantly"* [2]

(43) *Graham Norton: "**Such** an **amazing** feeling"* [2]

(44) *Graham Norton: "**Zach**, you were **younger** than that?"* [5]

Центр уваги компліментів в контексті стратегії перебільшеної цікавості зосереджується на зовнішніх характеристиках адресата, таких як одяг, вік, зовнішність, іноді настрій.

До стратегії перебільшеного інтересу можна віднести також тактику повторювання. У цій тактиці ведучий ставлячи запитання чи відповідаючи на

репліку гостя використовує ті ж самі слова, які щойно були використані гостем. Це створює ефект рівності і зв'язку між ведучим та гостем, вибудовує довіру та сприяє розслабленню. Розглянемо наступні приклади:

(45) *Britt Robertson: "I'm telling you it is a real thing, it exists"* [6]

(46) *Graham Norton: "That thing?"* [6]

У контексті розмови зрозуміло, що слово *thing* відноситься до конкретного поняття, яке обговорюється. Проте ведучий використовує той самий референт для того щоб дати гості зрозуміти, що вони думають про одне й теж та мають однакове відношення до цього.

(47) *Dwayne Johnson: "It doesn't matter"* [6]

(48) *Graham Norton: "How is it, it doesn't matter?"* [6]

Тут Грем Нортон підкреслює свою зацікавленість і важливість відповіді використовуючи повторення він транслює, що його емоційне ставлення до питання є таким же як у співрозмовника. Очевидно так часто використовуючи тактику повторення з Дуейном Джонсоном ведучий відчував потребу у встановленні рівності або ж зміцненні емоційного зв'язку з ним, що є основною метою цієї тактики. Наступні приклади слугують ілюстрацією тактики повторення:

(49) *Dwayne Johnson: "The story starts getting out..."* [6]

(50) *Graham Norton: "But once the story gets out...?"* [6]

(51) *Dwayne Johnson: "I do have a cousin, we look like twins."* [6]

(52) *Graham Norton: "You do look like twins!"* [6]

Стратегія оптимізму має багато граней. Основною з яких, є особливе ставлення до кожного гостя. Ведучий не виділяє більш талановитих, успішних, красивих чи багатих. Кожен індивід має відчувати себе найкращим. Оптимістична поведінка приваблює учасників шоу до особи ведучого. Іншою вагомою гранню цієї стратегії є підвищення впевненості в собі гостей шоу. Це

досягається в першу чергу за допомогою створення загальної оптимістичної та позитивної атмосфери в шоу, сам Грем Нортон повинен випромінювати впевненість та щастя, щоб прийшовши на шоу гість почувався наче потрапив у дуже комфортне середовище, де йому не загрожують негативні емоції. У такому середовищі учасники мовленнєвої ситуації схильні вибудовувати більш довірливі відносини та позитивне ставлення один до одного. Це сприяє тому, що мовці з більшою вірогідністю здатні розгледіти позитивні наміри у висловлюваннях співрозмовників, а також забезпечує плавний перебіг дискурсу. Тобто у разі невдалого жарту або виникнення напруги збільшуються шанси, що учасники мовлення не захочуть втрачати відчуття позитивної атмосфери і продовжать діалог в оптимістичному руслі.

Стратегія оптимізму втілюється за допомогою декількох тактик, наприклад тактика вираження сподівання. Представлена ця тактика дієсловом *сподіватись* (англ. *to hope*) в поєднанні з висловлюванням, яке описує позитивні події в майбутньому. Наприклад:

(53) *Graham Norton: "I hope you have a good time"* [13]

(54) *Graham Norton: "I hope they like each other"* [14]

(55) *Graham Norton: "I hope we will see him again soon"* [14]

(56) *Graham Norton: "I do hope this is no offence"* [2]

Схожа функція і у фраз *очікувати* (англ. *to expect*) та *бути впевненим* (англ. *to be sure*), залежно від контексту семантика цих висловлювання має значення сподіватись на щось, зокрема в рамках стратегії оптимізму – на кращий результат та бути впевненим в позитивному результаті відповідно. Для прикладу:

(57) *Graham Norton: "I'm sure he's delightful, I'm sure you have a lovely relationship..."* [2]

(58) *Graham Norton: "We expect it to be great"* [13]

(59) *Graham Norton: "I'm sure it was meant to be"* [14]

(60) *Graham Norton: "I'm **sure it worked out well**"* [2]

(61) *Graham Norton: "We **expect to see you this weekend then**"* [13]

(62) *Graham Norton: "I wasn't sure but now I am **sure of it**"* [14]

Швидкі темпи еволюції технологій та наступні зміни в культурному середовищі багато в чому змінили людське спілкування. Сучасні люди живуть у гібридному просторі, що містить фізичну та віртуальну реальність нерозривно. Вони мають можливість взаємодіяти з іншими в будь-який момент часу, коли вони використовують цифрові інструменти для віртуального спілкування. Така взаємодія додає віддаленого контексту до їхнього повсякденного життя, коли люди рухаються через фізичний простір. Але що робить віртуальні простори привабливішими за повсякденну реальність? Інтернет проявляється як простір колективної творчості, де гумор та подання позитивних емоцій є домінуючими стратегіями спілкування, теж саме можна стверджувати про телевізійні розважальні шоу. В той же час гумор - це багатогранні явища, різні сторони яких вивчались у філософії, антропології, культурології, лінгвістиці, психології, соціології та інших. Зростає кількість досліджень, що стосуються гумору в Інтернеті в політичній, гендерній та етнічній галузях дослідження. Тим не менше, недостатньо емпіричних досліджень, орієнтованих на психологічні функції гумору, у комунікативному просторі розважальних телепрограм, таких як ток-шоу.

Гумор у широкому розумінні можна визначити як все, що викликає сміх, посмішку та інші форми спонтанних реакцій, пов'язаних із задоволенням, захопленням і розвагою під час комунікаційних процесів. Особливо гумор відображає тип спілкування, де різні невідповідні значення включають і сприяють позитивним емоціям у реципієнтів. З іншої точки зору, гумор ближче до особистості, що охоплює життєрадісність, здатність виробляти та розуміти жарти та інші жартівливі стимули, схильність до гумору для розслаблення внутрішніх станів або боротьби з проблемами.

Є три основні теорії гумору в науковій літературі: теорія рельєфу, теорія переваги та теорія невідповідності. Відповідно до теорії рельєфу, люди використовують гумор для зменшення психологічної напруги та вивільнення нервової енергії, накопиченої пригніченими бажаннями. У цьому випадку основні теми гумору пов'язані із відносинами та агресією.

З точки зору теорії переваги, люди повинні відчувати себе вищими за інших та використовувати гумор для підвищення самооцінки. Вони сміються, коли хтось поступається, перемагає або відхиляється від норми.

Теорія невідповідності розглядає когнітивні аспекти гумору. Згідно з цією теорією, сміх викликаний дивовижними чи несподіваними речами. Семіотичний характер гумору пов'язаний з розбіжністю між культурними кодами ситуацій та загальноприйнятими нормами, стереотипами та закоренілими моделями поведінки місцевих спільнот, а останні потрібні, щоб розпізнати жартівливий сенс повідомлення.

Існують також лінгвістичні ігри з подвійним значенням та натяками на отримання жартівливих ефектів у спілкуванні. У психологічній літературі гумор часто розглядається як інструмент протидії ситуаціям фрустрації та стресу. У цьому відношенні гумор визначає психологічне здоров'я та самопочуття, забезпечує стійкість до негативних зовнішніх впливів та опору, а також забезпечує емоційне звільнення людей або груп. Однак дослідники підкреслювали, що гумор може мати і темну сторону. Тож гумор це палка в двох кінцях, яку можна використовувати як для побудови відносин, так і для агресивних дій, спрямованих назовні та внутрішньо.

Гумор має багато функцій для соціальної взаємодії та побудови спільноти. Його використання допомагає виразити загальну систему цінностей, створити диференціацію статусу серед членів груп, розвинути соціальну згуртованість та зменшити міжособистісний стрес у соціальній групі. Гумор у медіа середовищі не лише відображався на традиційній

культури веселощів та сміху, але й набував нові риси, пов'язані з особливостями інтерактивного спілкування у ток-шоу [16].

Тож ще однією важливою тактикою в стратегії оптимізму є тактика жартів. Гумор дуже важлива складова ток-шоу. Його основною характеристикою є рефлексивність. Жарт має виникати несподівано у відповідь на те, що відбувається навколо, тоді він чудово розбавляє монотонне спілкування, миттєвою піднімає настрій та налаштовує на позитивний розвиток комунікації. До основних критеріїв успішного жарту належать:

- а) Лаконічність
- б) Раптовість
- в) Культурна толерантність

Успішний жарт в межах ток-шоу має бути результатом збігу обставин і бути точним і чітким інакше ефект від нього може бути протилежним очікуваному. Для цього давайте розглянемо коротко кожен з критеріїв успішного жарту. Лаконічність жарту зумовлена тим, що занадто розтягнутий відступ від теми може ввести в оману глядача і заплутати його, що негативно вплине на функцію передачі інформації ток-шоу. Раптовість означає, що написаний заздалегідь жарт може мати е настільки яскравий ефект як, такий що утворився у відповідь на події в студії. Останній але не менш важливий критерій це культурна толерантність, це означає, що співрозмовники мають належати до однієї культури або бути дуже добре ознайомленими з культурами одне одного, оскільки культура це своєрідна призма сприйняття світу та втому числі жартів.

Основна ціль використання тактики жартів і гумору Грема Нортон це зниження градусу формальності в студії, та швидкого встановлення дружніх стосунків з учасниками шоу. Додатковими ефектами цієї тактики є створення позитивної атмосфери у студії та уникнення негативних емоцій, що можуть зашкодити цій атмосфері.

Ось фрагменти дискурсу, які є яскравими прикладами використання тактики жартів:

(63) *Graham Norton: „Hi! We really have a great show tonight. I couldn't be more excited if I caught Rebecca leaking stories about me in the newspapers...(audience laughter)...It's good isn't it? It's good, everybody's talking...Yeah, Collin was very worried, she might have mole in her inner circle...(audience laughter)...Ow! So, it happened in Harry once...(audience laughter)...So, she set an Instagram trap and claims to have solved the mystery! Ohh..“ [14]*

(64) *Graham Norton: „A bit of a relief though, a bit of a distraction from brexit, thanks Collin. Uh they continue to struggle with brexit – morning, noon, night...(audience laughter)...everybody's going so well but brexit has not been Boris's only problem this week. Oh, there she is...Jennifer Curry – businesswoman, an amateur pole dancer...(audience laughter)...that Boris had ,close‘...(audience laughter)... relationship with, while he was the mayor of London. Now apparently initially bonded over a shared love of Shakespeare, ohhh...(audience laughter)... In fact on Boris's birthday she gave him the complete works...(audience laughter)... I'm just reading aloud...(audience laughter)... Jennifer claims that during their friendship Boris treated her like a queen, ohhh. Lied to her! ...(audience laughter)... It's rumored that when Boris visited her in her flat he had a go on her pole dancing pole...(audience laughter)... eww. I mean you don't wanna see what that looks like, do you? ...(audience laughter)... All right ...looks at the photo on the screen)...OH! My eyes! ...(audience laughter and cheering)... „ [14]*

(65) *Graham Norton: “So, you, it’s like a chemist’s shop” Robert De Niro: “Ha-ha, yeah I know...” Graham Norton: “I’ll have the menu...(audience laughter)...” [14]*

(66) *Graham Norton: “Bruce Springsteen is back there somewhere. You are proper good friends with him?” Robert De Niro: “Yes yes” Graham Norton: “I’ve seen the picture of the two of you getting the presidential medal of freedom there. It does look slightly like it’s two guys at their wedding but uh... (audience laughter)...” [14]*

(67) *Graham Norton: “Sienna, have you met Bruce?” Sienna Miller: “Yeah, he had a show on Broadway, so I went to see it and we went backstage and I met him.” Graham Norton: “Of course you did went...(audience laughter)...” [14]*

(68) *James McEvoy: “I think I can do this (ride a unicycle)” Graham Norton: “Are you going to start to cry and tell us a friend’s been running? ...(audience laughter)...” James McEvoy: “But umm sort of like of in the play right?” [12]*

Проаналізувавши велику кількість прикладів різних стратегій та тактик, які Грем Нортон застосовує для побудови ефективного дискурсу в своєму шоу, можна зробити висновок, що домінуючими є стратегії ввічливості. Метою цих стратегій є встановлення довірливих зв’язків між учасниками мовлення та підкреслення доброзичливого ставлення та інтересу ведучого до учасників шоу.

Найпоширенішими є стратегія ввічливості. Наступна за частотою вживання є стратегія гіперболізованого інтересу до персони гостя і не набагато менше вживається стратегія бути оптимістом. Перед тим як перейти до узагальнення вербальних тактик за допомогою яких стратегії втілюються в життя варто зауважити, що ведучий підсилює їх ефект за допомогою активної

жестикуляції, завжди відкритої пози для сидіння, широкої життєрадісної усмішки та підбору правильних інтонацій та виразів обличчя.

Отже стратегія ввічливості в основному реалізується за допомогою таких тактик:

- Тактика позитивної ввічливості. В даній роботі проаналізовано 18 прикладів тактики позитивної ввічливості. Серед яких 8 приклади використання компліментів і похвали, 10 прикладів використання звертань на ім'я.
- Тактика негативної ввічливості. В роботі проаналізовано 11 прикладів, серед яких 5 прикладів «непрямої мови» та 6 прикладів «мінімізації тиску».
- Тактика непрямої ввічливості. Вона використовується ведучим рідко, тому наведено лише два приклади.

Домінуючими ЛО в стратегії ввічливості є прикметники, іменники (звертання), а також прислівники.

Стратегія перебільшеного інтересу реалізується наступними тактиками:

- Тактика компліментарності. Наведено та проаналізовано 14 прикладів.
- Тактика повторювання висловлювань співрозмовника. В роботі розглянуто 8 прикладів.

Домінуючими ЛО в стратегії перебільшеного інтересу до співрозмовника є емоційно забарвлені прикметники та якісні прикметники вищого і найвищого ступенів порівняння.

Наступна – стратегія оптимізму є втілена з використанням таких тактик:

- Тактика вираження сподівання. Наведено 10 прикладів використання тактики. Серед яких 4 відносяться до використання структури *hope to*, 4 до використання структури *be sure* та 2 до структури *to expect*.
- Тактика гумору представлена шістьма об'ємними прикладами.

Домінуючими ЛО в стратегії оптимізму є структури спрямовані на вираження позитивних сподівань на майбутнє, а саме дієслова *hope to, be sure, to expect*.

У кількісному співвідношенні домінуючою є стратегія ввічливості. Таким чином можна зробити висновок, що головним критерієм побудови дискурсу в ток-шоу Грема Нортон є створення позитивної атмосфери, яка спонукатиме до утворення дружніх стосунків між учасниками та відвертого і розслабленого спілкування

ВИСНОВКИ

Метою нашої роботи було дослідити визначальні особливості мовленнєвої поведінки Грема Нортон та визначити їх вплив на дискурс в ток-шоу. Завдяки послідовному аналізу теоретичних джерел ми змогли зібрати достатню теоретичну базу для здійснення практичного аналізу дискурсу в ток-шоу. Мета роботи потребувала виконання таких завдань: аналіз теоретичної бази дослідження; визначення домінуючих ЛО в мовленні ведучого; визначення впливу цих ЛО на дискурс в ток-шоу.

В теоретичній частині роботи було проаналізовано велику кількість джерел, присвячених дослідженню таких лінгвістичних дисциплін як лінгвопрагматика та лексична семантика. В другій – практичній частині було розглянуто поняття мовної особистості та проаналізовано соціальний бекграунд ведучого. І на основі попередньо названої та інформації отриманої в першій частині було проаналізовано мовленнєву поведінку ведучого в ток-шоу Грема Нортон, та визначено стратегії і тактики побудови дискурсу в ньому. В роботі були використані такі методи дослідження як елементарно-теоретичний аналіз та порівняння для теоретичної частини, та спостереження і корелятивний аналіз для практичної частини.

Перший розділ наукової роботи присвячена аналізу теоретичної бази лінгвопрагматики. На основі проаналізованого матеріалу можна виділити основні положення, які описуються детально в першому розділі. Лінгвістична прагматика - один з порівняно нових напрямів в мовознавстві. Широкий спектр інтересів лінгвопрагматики зумовлює її зв'язок з багатьма іншими галузями лінгвістики та науки в цілому. Прагматика також перетинається не лише з різними галузями науки, а й з різними сферами життя суспільства. Наприклад, дослідження з лінгвопрагматики корисні для розвитку реклами, вдосконалення процесу перекладацької діяльності, а також у галузі штучного інтелекту. Лінгвістична прагматика зараз перебуває на стадії активного

розвитку, ведуться дискусії серед науковців щодо її меж та проблем і навіть стосовно її термінів і теорії. Дослідження в області лінгвопрагматики несуть величезну цінність для науки, оскільки вона займається аналізом мови у контексті її використання мовцем. Прагматика пояснює і вивчає послідовність використання певним мовцем конкретних знаків у певних умовах. Таким чином, коли семантика вивчає знак як бінарний зв'язок «означуване-означаюче», то в прагматиці додався ще один, так званий людський фактор. Таким чином прагматика вивчає знак як потрійний зв'язок «означуване-означаюче-мовець». Окрема увага приділяється теорії мовних актів, яка є основою лінгвопрагматичного аналізу дискурсу. Теорія мовленнєвих актів займається аналізом певного висловлювання мовця в конкретній комунікативній ситуації. В теорії мовленнєвих актів, сам мовленнєвий акт розглядається як початкова або елементарна одиниця мовлення, тож логічно, що мовленнєвий акт також вважається елементарною одиницею вербального спілкування. Серед основних проблем в області лінгвопрагматики виділена проблема пресупозицій. Дослідження пресупозицій відноситься до когорти проблем, які ще не мають чіткого визначення і спричиняють дискусії в колах лінгвістів. Теорія пресупозицій в найпростішому розумінні має на увазі передумови у мовленні, спроб розуміння смислу висловлювань. Ця теорія розроблялась багатьма іноземними вченими Чарльзом Філлмором, Джорджем Лакофим, Ніною Арутюновою, Пітером Стросоном і в тому числі Дж. Остіном, який розробив теорію мовленнєвих актів. В лінгвопрагматиці пресупозиція виступає як своєрідне припущення або розрахунок на те, що інформація, яка є підвалиною речення є правдивою і загальнодоступною/відомою всім учасникам мовленнєвої ситуації. Буквально пресупозицію можна розуміти як попередню умову з лат. *prae* – попереду, перед і *supposition* – припущення, вона є спільним знанням усіх учасників мовленнєвої ситуації.

Також розглядаються принципи кооперції Грайса. Бесіда складається з впорядкованих на тому чи іншому рівні дій, висловлювань тощо. Саме це

наштовхнуло Герберта Пола Грайса на висновок, що комунікація насправді регулюється досить жорсткими законами і правилами, та є впорядкованою певним чином. Крім самого принципу кооперації Пол Грайс сформував ще чотири правила, які мають бути виконані для успішного функціонування принципу. Ці правила називаються максимами Грайса і забезпечують адекватне виконання самого принципу кооперації.

В другому розділі аналізується теоретична база лексико семантики як лінгвістичної дисципліни. Семантика це вчення про значення, стоїть воно у самому центрі лінгвістики, метою якої є зрозуміти природу мови та мовні здібності людини. Тому що вираження значень їх передача - це те, що є основною функцією усіх мов. Все в мові - слова, граматичні конструкції, інтонації – взаємодіє між собою щоб реалізувати цю функцію найповніше, найбагатше і найточніше. Очевидно, що основний спосіб отримати інформацію про значення слова це спостереження за тим, як слова складаються разом носієм мови та утворюють висловлювання, речення, тексти і дискурс. Однак підхід має свої обмеження. Семантичні дослідження, проведені таким чином, мають більше характер спостережений аніж експериментальний. Спосіб який має більш експериментальний характер є взяття під контроль умов використання мовцем лексичних одиниць або глибоке дослідження умов використання ЛО мовцем і аналіз відповідної кількості аналогічних ситуацій для отримання необхідних результатів.

Третій практичний розділ присвячений поняттю мовної особистості та аналізу поведінки конкретної особистості в умовах англомовного ток-шоу Грема Нортон. Мовна особистість це індивід, який має ряд здібностей та певну кількість знань, що впливають на його сприйняття навколишньої дійсності та відображення її в його мовленні. Грема Нортон можна віднести до гармонійного типу мовної особистості. Він має чіткі стратегії і тактики мовленнєвої поведінки та здатний пристосовуватись до різних умов, в межах яких відбувається дискурс.

Було виділено три основних стратегії мовленнєвої поведінки: стратегія ввічливості; стратегія перебільшеного інтересу; стратегія оптимізму. Серед них домінуючою є стратегія ввічливості, що робить її визначальним фактором в формуванні дискурсу в ток-шоу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Cruse D. A. *Lexical Semantics* / David Alan Cruse. – New York: Cambridge University Press, 1986. – 310 с. – (Reprint.). – (Cambridge Textbooks in Linguistics).
2. FULL Graham Norton Show 19/4/2019 Anne Hathaway, Rebel Wilson, Jodie Comer, Daniel Radcliffe [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=_HVF48dabnw&ab_channel=SdTv.
3. Goddard C. *Semantic Analysis: A Practical Introduction* / Cliff Goddard. – New York: Oxford University Press, 2011. – 490 с. – (Second Edition).
4. Goddard C. *Words And Meanings* / C. Goddard, A. Wierzbicka. – Oxford, UK: Oxford University Press, 2014. – 323 с. – (First Edition). – (Oxford Linguistics).
5. Graham Norton Show S22E13 - Hugh Jackman, Zendaya, Zac Efron, Suranne Jones, Gary Oldman [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=HNbsyhUFFTc&ab_channel=LastShow.
6. Graham Norton. George Clooney, Dwayne (The Rock) Johnson, Snoop Dogg, Hugh Laurie, Britt Robertson [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.youtube.com/watch?v=yldfFWAbN0&ab_channel=TheDailyCentral.
7. Graham William Norton Biography [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.thefamouspeople.com/profiles/graham-norton-3826.php>.
8. Heine B. *The Oxford Handbook Of Linguistic Analysis* / B. Heine, H. Narrog. – New York: Oxford University Press, 2010. – 1045 с. – (First Edition).
9. *International Encyclopedia of Unified Science Vol. 1, No. 2: Foundation of the Theory of Signs* Charles W. Morris // The University of Chicago Press. Chicago, Illinois, 1998 [Електронний ресурс]. – Доступно з:

- http://pubman.mpdl.mpg.de/pubman/item/escidoc:2364493:2/component/escidoc:2364492/Morris_1938_Foundations%20of%20theory%20of%20sign.pdf
10. J. R. Searle A Classification of Illocutionary Acts, Cambridge University Press, Language in Society, Vol. 5, No. 1, 1976, pp. – 1-23 [Электронный ресурс]. – Доступно з:
https://sites.duke.edu/conversions/files/2014/09/Searle_Illocutionary-Acts.pdf
  11. Rodney J. Discourse Analysis: A Resource Book for Students / Jones Rodney. – New York: Routledge, 2018. – 231 с. – (2).
  12. The Funniest Unexpected Moments On The Graham Norton Show | Part One [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
https://www.youtube.com/watch?v=V6C1Sp2ARuE&ab_channel=TheGrahamNortonShow.
  13. The Graham Norton Jan 29 2016 Will Smith, Ryan Reynolds, Catherine Zeta-Jones,... [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
https://www.youtube.com/watch?v=NfuMisfLXrc&ab_channel=GrahamNortonVideos.
  14. The Graham Norton Show | Bruce Springsteen, Robert De Niro, Sienna Miller, Paul Rudd, James Blunt [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу:
https://www.youtube.com/watch?v=9tFqGxlqwsY&ab_channel=TheDailyCentral.
  15. Van Dijk T. Discourse and Communication [Электронный ресурс] / Teun Van Dijk // Walter de Gruyter. – 1985. – Режим доступа до ресурсу:
https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=QGsQuTaVQksC&oi=fnd&pg=PR5&dq=mass+media+discourse&ots=hN_bbtSres&sig=Y1vcBRBnMf24sm9HiPCtm_UzS-o&redir_esc=y#v=onepage&q&f=true.
  16. Yuliya L. Humor as a Communication Strategy in Social Networking Services [Электронный ресурс] / L. Yuliya // Institute of Psychology; Department of Professional Activity's Psychology. – 2019. – Режим доступа до ресурсу:
https://www.academia.edu/40390018/Humor_as_a_Communication_Strategy_in_Social_Networking_Services.

17. Арутюнова Н. Д. Поняття пресупозиції в лінгвістиці / Н. Д. Арутюнова. // Серія літератури та мови. – 1973. – №1. – С. 84–89.
18. Бацевич Ф. С. Лінгвістична прагматика: спроба обґрунтування проблемного поля і дослідницької одиниці // Ф. С. Бацевич, – Мовознавство, 2009, № 1
19. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Вид. центр «Академія», 2004. – С. 344
20. Бацевич Ф. С. Проблеми і термінологічний апарат сучасної лінгвістичної прагматики / Ф. С. Бацевич. – Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2008. – № 620. – С. 250–253.
21. Боброва К. Д. Роль теорії мовленнєвих актів в становленні і розвитку лінгвістичної прагматики та розвитку лінгвістичної прагматики / Катерина Давидівна Боброва. // Логос. – 2012. – С. 5–11
22. Добровольська М. Б. Роль пресупозиції у виявленні імпліцитної оцінки / М. Б. Добровольська. // Запорізький національний університет. – 2019. – №75. – С. 30 – 35.
23. Єрмоменко С. В. Напрями досліджень мовної особистості у сучасній лінгвістиці / С. В. Єрмоменко. – Одеса: Записки з романо-германської філології, Вип. 2(33), 2014. – С. 33-37
24. Загнітко А. П., Домрачева І. Р. Основи мовленнєвої діяльності: навчальний посібник. – Донецьк, Український Культурологічний Центр, 2001. – С. 56
25. Застровська С. О., Застровський О. А. Загальне поняття мовної особистості / С. О. Застровська, О. А. Застровський.- Науковий вісник Волинського Нац. ун-ту ім. Лесі Українки, Теоретичні засади лінгвістичних досліджень. 6 (ч. 1), 2011
26. Кенжебаліна Г. Н. Лінгвопрагматика [Електронний ресурс] / Г. Н. Кенжебаліна. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/9932174/page:3/>.

27. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник / Ю. В. Косенко. – Суми: Сумський державний університет, 2011. – С. 187
28. Лайонз Д. Лінгвістична семантика. Вступ. / Джон Лайонз. – Москва: Мови слов'янської культури, 2003. – 400 с. – (Перше з англ.). – (Мова. Семіотика. Культура).
29. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М.: «Просвещение», 1969. – С. 214 [Електронний ресурс]. – Доступно з: <https://www.academia.edu/>
30. Лінгвопрагматика: принципи кооперації Грайса [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://studfile.net/preview/7021757/page:18/>.
31. Лукашевська Т. Поняття «Мовна особистість» у лінгводидактиці / Т. Лукашевська. – Вісник № 65, 2013
32. Мазепова О. В. Еволюція поняття «Мовна особистість» у сучасних лінгвістичних дослідженнях / О. В. Мазепова. – Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Доступно з: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/48/27.pdf
33. Микитюк Ю. ВІДМЕЖУВАННЯ КОМПЛІМЕНТУ ВІД СУМІЖНИХ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ [Електронний ресурс] / Юлія Микитюк // Наукові Записки. Серія: філологія – Режим доступу до ресурсу: https://www.academia.edu/37177694/%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%B8%D1%82%D1%8E%D0%BA_%D0%AE_%D0%92_%D0%92%D0%86%D0%94%D0%9C%D0%95%D0%96%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF_%D0%9A%D0%9E%D0%9C%D0%9F%D0%9B%D0%86%D0%9C%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%A3_%D0%92%D0%86%D0%94_%D0%A1%D0%A3%D0%9C%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%98%D0%A5_%D0%9C%D0%9E%D0%92%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%84%D0%92%D0%98%D0%A5_%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%86%D0%92_pdf.

34. Міщенко А. Л. Теорія мовленнєвих актів та інструктивні тексти / А. Л. Міщенко. – Наукові записки. Серія «Філологічна», випуск 23, 2012., – С.92-95
35. Норман Б. Ю., Лингвистическая прагматика (на материале русского и других славянских языков): курс лекций // Б. Ю. Норман. – Минск, 2009. – С.183
36. Орап М. О. Аналіз діагностичних показників дослідження внутрішньої підструктури мовленнєвого досвіду особистості / М. О. Орап. – Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент, Вип. 14, 2013. – С. 155-168
37. Прагматика [Електронний ресурс]. – Доступно з:
<http://113.160.134.160/sach/08200062.pdf>
38. Принцип кооперації. Максими Грайса. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:
https://studme.org/127142/literatura/printsip_kooperatsii_maksimy_graysa.
39. Романюк Л. В. Лінгвопрагматичні аспекти дослідження української фразеології / Л. В. Романюк. – Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія». – 2013
40. Семенюк О. А., Паращук В. Ю. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. – К. : ВІД «Академія», 2010. – С. 240
41. Синиця А. С. Концепція «Мовної гри» Л. Вігтенштейна / А. С. Синиця. – Актуальні проблеми духовності. – Кривий Ріг, 2008. – С. 126-133
42. Хом'як А. П., Кліш П. А. Мовленнєва діяльність як засіб вербального спілкування [Електронний ресурс]. – Доступно з:
<http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/971/1/%D0%9C%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%94%D0%B2%D0%B0%20%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C.doc>

43. Шепетяк О. Теорія мовленнєвих актів. // Вісник факультету романо-германської філології / За ред. Кеміня В.П. – Вип. 3. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ ДДПУ, 2008. – С. 93-105.